

Förundersökning vid Kungörs kungsgård

L2003:1571 slott/herresäte (RAÄ nr Kungs-Barkarö 2:1)
Borgvik 1:8, 1:7, 1:2
Kungs-Barkarö socken
Kungsörs kommun
Västmanland

Erica Strengbom med bidrag av Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Västmanlands län med platsen
för förundersökningen markerad i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2019:48

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Annica Ramström
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Gyllenhielms Mälarkarta från år 1688. Beridarhuset syns som den vita byggnaden i mitten. Ur Rosell 1992.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

Förundersökning vid Kungörs kungsgård

L2003:1571 slott/herresäte (RAÄ nr Kungs-Barkarö 2:1)

Borgvik 1:8, 1:7, 1:2

Kungs-Barkarö socken

Kungörs kommun

Västmanland

Erica Strengbom med bidrag av Annica Ramström

Lst dnr 431-3432-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Västmanland
Kommun Kungsör
Landskap Västmanland
Socken Kungs-Barkarö
Fastigheter Borgvik 1.8, 1:7, 1:2

Fornlämningsnummer L2003:1571 (RAÄ nr Kungs-Barkarö 2:1)
Lämningstyp Slott/herresäte
Datering 1600–1800-tal

Typ av undersökning Förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum 2019-04-17
Länsstyrelsens diarienummer 431-3432-2018
Uppdragsnummer Fornreg 201 900 749
Arkeologgruppens projektnummer P19010

Projektledare Annica Ramström
Fältpersonal Ebba Knabe, Johnny Rönngren, Erica Strengbom

Undersökningstid 2019-05-20 till 2019-05-23, 2019-05-28
Exploateringsyta
Undersökt yta 5 000 m²
Inmätningsteknik GPS-RTK
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

I väntan på fyndfördelningsbeslut förvaras Fynd nr 1–12 hos Arkeologgruppen AB.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning och områdesbeskrivning	6
Bakgrund och kulturmiljö	8
Äldre kartmaterial	13
Tidigare undersökningar	17
Syfte och målgrupper	18
Metod och genomförande	18
Resultat	20
Inmätningar vid borggården	39
Fynd	43
Sammanfattande diskussion och tolkning	45
Bedömning av vetenskaplig potential	48
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	49
Referenser	51
Bilagor	52
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	52
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	54
<i>Bilaga 2. Fyndtabell</i>	58

— 4

Sammanfattning

Längs med Jägaråsen inom fornlämningsområdet för Kungsörs kungsgård, Stallgården L2003:1571 (RAÄ-nr Kungs-Barkarö 2:1) planeras ny bebyggelse.

Inom de berörda fastigheterna Borgvik 1:8, 1:7 och 1:2, har Arkeologgruppen AB genomfört en förundersökning. Området har tidigare varit platsen för Borgviks hotell och tennisbanor. Hotellet revs tidigare år 2019 och tennisbanorna är sedan länge övergivna och igenväxta.

Kungsörs kungsgård förvärvades år 1538 av Gustav Vasa. Kungsgården och var indelad i fyra huvudområden; borggården, stallstaten, jägarstaten och norra kungsladugårdsområdet. Området för den aktuella förundersökningen ligger väster om Borgområdet i det område som har ingått i stallstaten som finns återgiven i historiskt kartmaterial. Genom att rektifiera historiskt kartmaterial hamnar delar av en större rektangulär byggnad benämnd "Kungliga Beridarhuset" inom undersökningsområdet. Samma karta visar också att det legat två mindre byggnader inom undersökningsområdet.

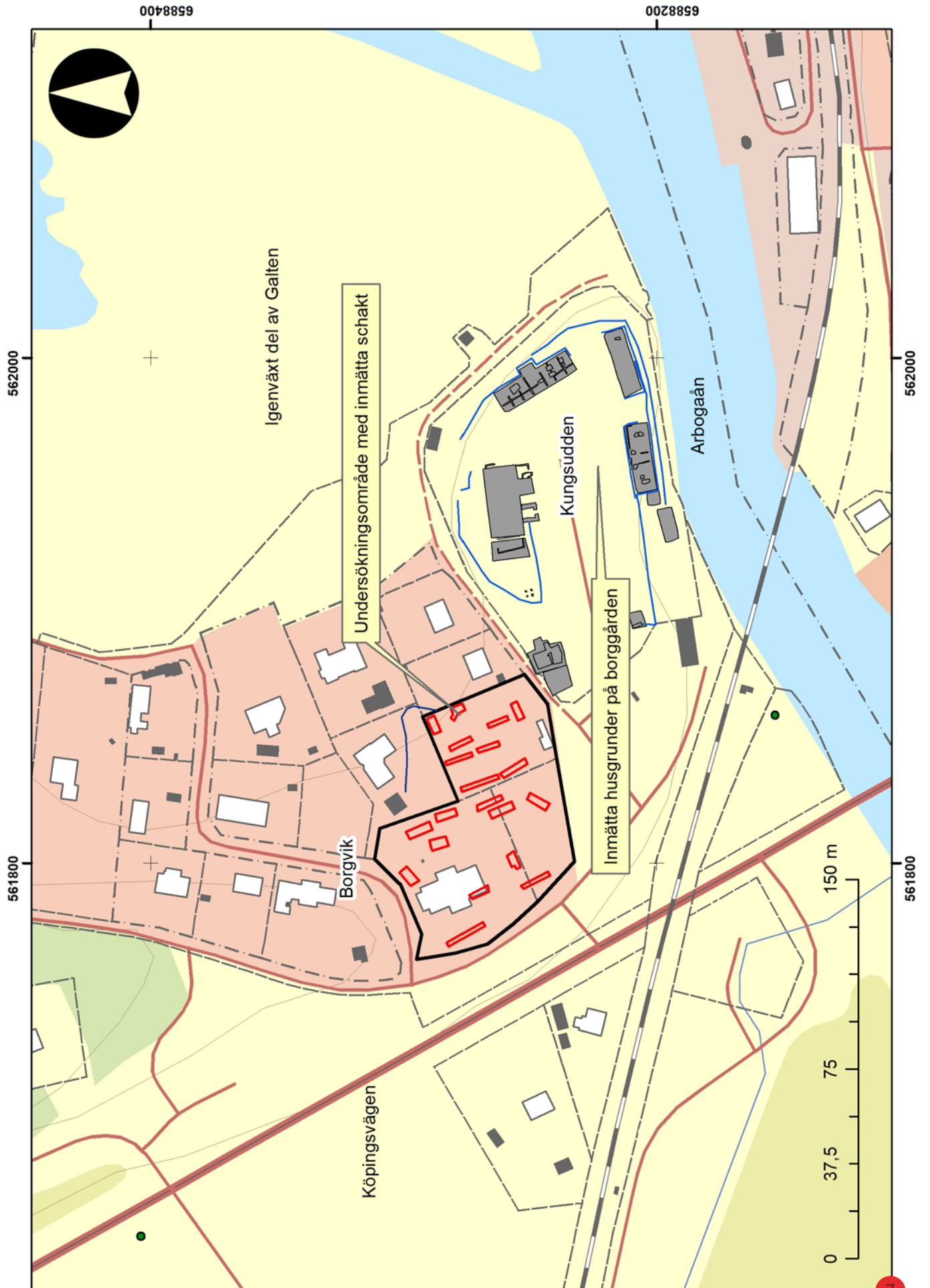
Förundersökningen inom fornlämningsområdet för L2003:1571 resulterade i en grundmur, en syllstensgrund, ett fundament, avfallsgropar brukningslager, odlingslager och utfyllnadsmaterial. Lämningarna har utifrån fynd daterats till perioden 1600–1800-tal, vilket representerar tiden då denna del av kungsgården var i bruk. Lämningarna tolkas höra till stallstaten. Genom arkivstudier och rektifierade historiska kartor över området har grundmuren kunnat identifieras tillhöra det kungliga beridarhuset. Även de gropar och övriga konstruktioner som påträffats tolkas ha ingått i stallstatens gårdsmiljö. Äldre brukningslager har kunnat kopplas samman med konstruktionerna. I vissa områden överlagras de av odlingslager, vilka kan antas representera tiden efter att kungsgården tagits ur bruk. På häradsekonomiska kartan från år 1905 beskrivs att området nyttjas för trädgårdsodling och boskapsskötsel.

Söder om förundersökningsområdet ligger Kungsudden och platsen för borggården L2003:1570 (RAÄ-nr Kungs-Barkarö 1:1). Borggården har under omgångar varit föremål för arkeologiska undersökningar. Sammanlagt har sex husgrunder undersökts och grunderna ligger idag synliga kring Kungsudden. I uppdraget ingick också att med GPS-RTK mäta in dessa husgrunder. Samtliga husgrunder kunde identifieras och mätas in. Inmätningarna stämde också här väl in med de rektifierade kartorna.

Inledning och områdesbeskrivning

Efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-3432-2018) har Arkeologgruppen AB genomfört en förundersökning inom området för Kungörs kungsgård L2003:1571 (Kungs-Barkarö 2:1) inom fastigheterna Borgvik 1:8, 1:7 och 1:2. Under fyra dagar i maj 2019 förundersöktes området. I uppdraget ingick också att mäta in de synliga husgrunderna på borggården L2003:1570 (Kungs Barkarö 1:1). Uppdraget bekostades av Kungsörs kommun.

Förundersökningsområdet ligger i den södra delen av en långsträckt rullstensås kallad Jägaråsen som avslutas vid Arbogaåns norra strandbrink, där ån mynnar i Mälarfjärden Galten. Platsen ingår i Kungsörs kungsgårds-komplex och beskrivs i historiska dokument som stallområde, registrerat i kulturminnesregistret som L2003:1571 (RAÄ-nr Kungs-Barkarö 2:1). Söderut ligger Kungsudden kring vilka kungsgårdens förvaltnings- och boningshus låg samlade. Området är registrerat i kulturminnesregistret som L2003:1570 ((RAÄ-nr Kungs-Barkarö 1:1). På udden finns idag en byggnad kvar, vilken förvaltas av Kungsörs hembygdsförening. I modern tid har hotell Borgvik stått i den nordvästra delen av förundersökningsområdet med intilliggande tennisbanor som upptar hela den östra delen av undersökningsområdet. I Norr och i öster längs åsen finns villabebyggelse och i väster löper Köpingsvägen. Söder om Arbogaån ligger Kungsörs centrum.

Figur 2. Plan över Kungsör och området för förundersökningen Skala 1:2 000.

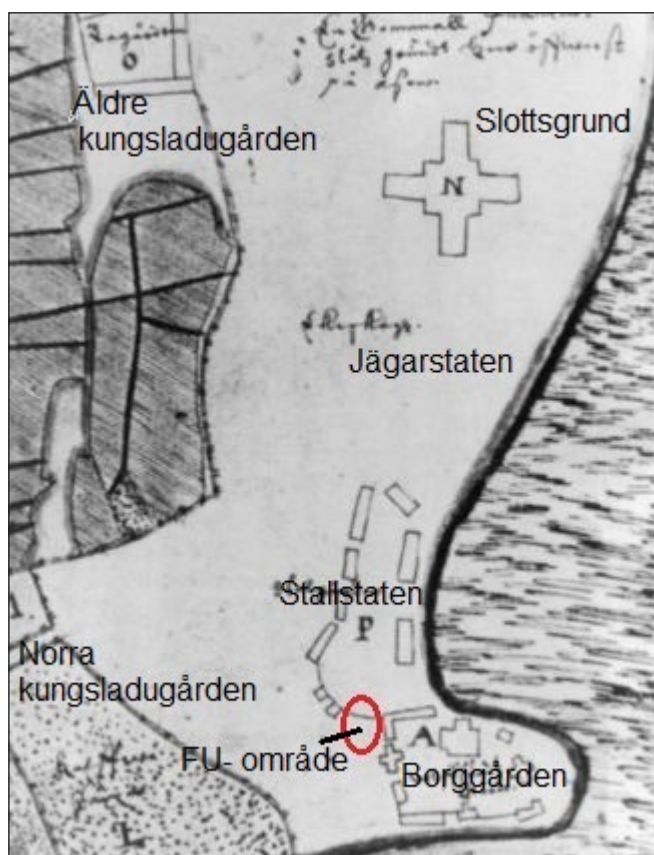
Bakgrund och kulturmiljö

Under förhistorien stod stora områden norr om Kungsör under vatten och bestod av Barkaröfjärden. Grönö och Barkarö var, som hörs på namnen, då öar. Jägaråsen och platsen för den aktuella undersökningen bestod av en smal halvö. I och med landhöjningen torrlades stora delar av Barkaröfjärden och området blev istället bördig odlingsmark. På Grönö fanns sedan medeltiden ett gods som i och med reduktionen drogs in till kronan. Gustav Vasa anlade stuteri på gården.

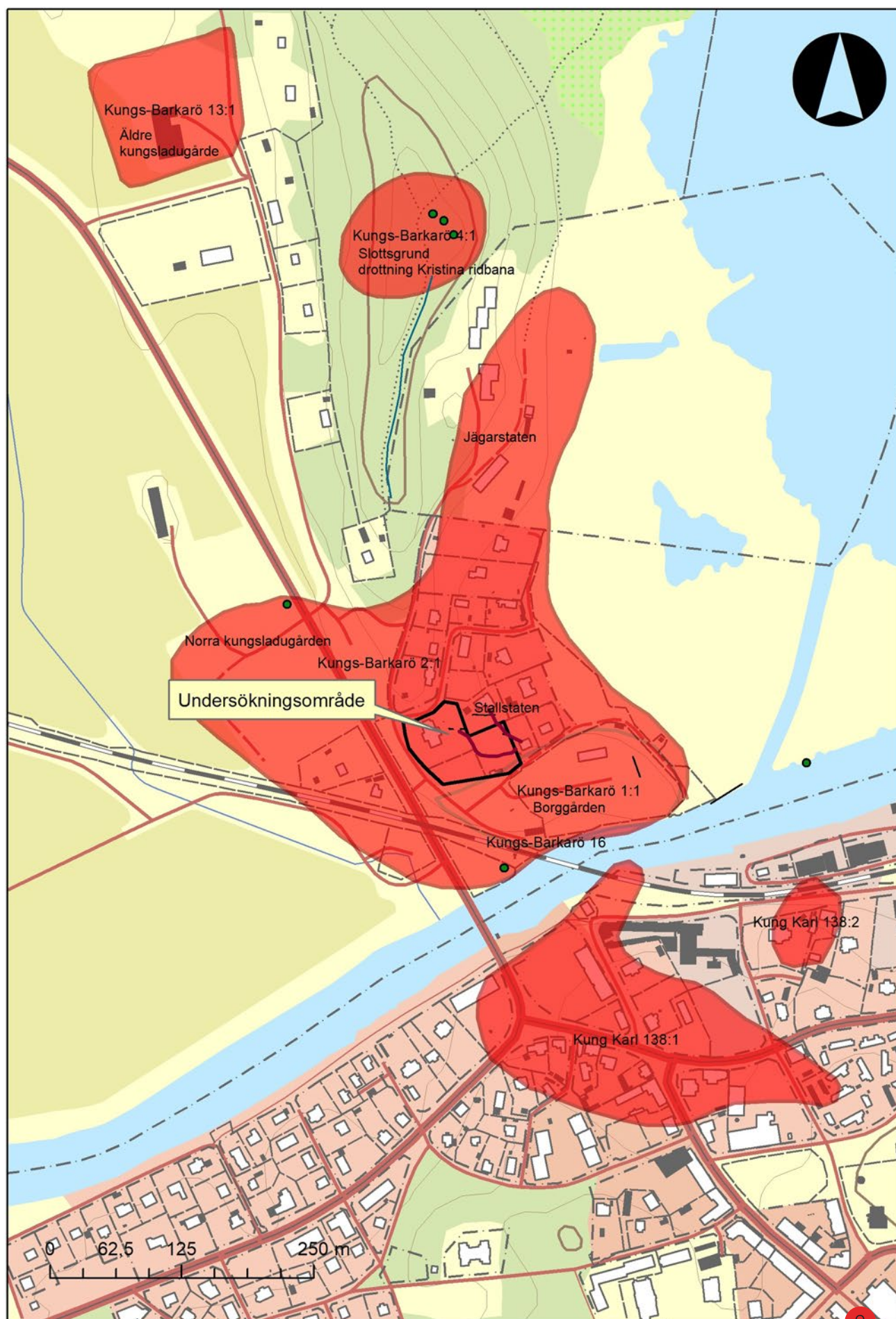
År 1538 bytte Gustav Vasa Grönö gård och fem hemman mot Kungsörs gård och flera kringliggande gårdar (Hamrin 1935). Kungsörs gård låg på en fördelaktig plats där Jägaråsen mynnar ut i Arbogaån och Mälarviken Galten. Platsen var lätt att nå till lands och till sjöss och hade förutsättningar för god avkastning från närbelägna ekskogar och bördig ängsmark (Kungsörs hembygdsförening).

När Kungsörs gård förvärvades förflyttades det lokala förvaltningscentrat från Arboga till Kungsör och kungsgårdskomplexet lade under kommande decennierna även under sig gårdarna Munkerunna och Gedderunna (Jons-son 2002). År 1539 påbörjade Gustav Vasa omfattande arbeten på gården. Han lät rusta upp gården, och utförde stora arbeten med röjning, utdikning och invallning för att utöka åkerarealen. Till de som arbetade på gården byggdes små stugor intill gården och på andra sidan ån (Kungsörs hembygdsförening).

I början av 1540-talet flyttade Gustav Vasa häststuteriet från Grönö till Kungsör. År 1557 påbörjades omfattande byggnadsarbeten på Kungsudden,

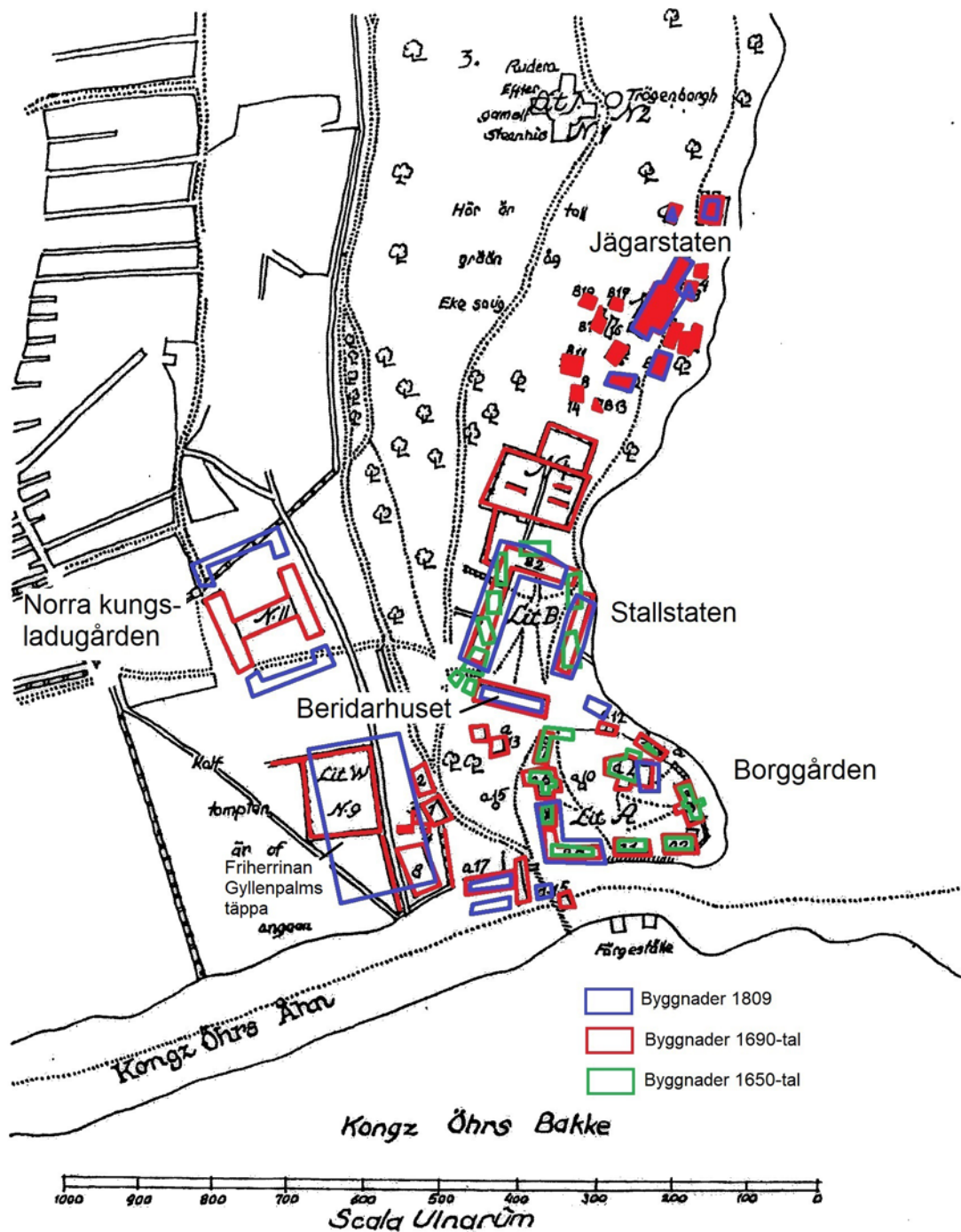

Figur 3.
Utsnitt ur en karta
över kungsgården
från år 1652 som
visar kungsgården.
Ur Rosell 1992.

Figur 4. Undersökningsområdet med registrerade fornlämningar. Skala 1:5 000.

huvudsakligen under ledning av hertig Erik. Kungsgården blev snart betydande med ett flertal byggnader samlade kring en rektangulär gård. Kungsgården kom att bestå av fyra huvudområden, "borggården", "stallstaten", "jägarstaten" och norra kungsladugårdsområdet (Elgh 2000; Jonsson 2002).

Figur 5. Sammanställning av kungsgårdens byggnader under 1600-1800-tal. Med 1690 års karta som bakgrund.

Figur 6. Kungsörs Kungsgård år 1801 sedd från söder. Ur Rosell 1992.

Johan III påbörjade år 1580 ett slottsbygge på Jägaråsen på höjden, norr om kungsgården. Bygget påbörjades med en åttkantig grund. På grund av pengabrist fullföljdes aldrig bygget men grunden finns kvar registrerad i Kulturminnesregistret som L2003:1025 (RAÄ-nr Kungs-Barkarö 4:1). I området finns också en labyrint kallad drottning Kristinas ridbana L2003:1026 (RAÄ-nr Kungs Barkarö 5:1).

Under 1600-talet växte området kring Kungsudden. Kartor, avbildningar och handlingar från 1600-talet ger en god bild av gården. Stallar, beridarhus, ladugårdar, ängslador, sädeslador, tegellador, hovslagarbyggnad, stalldrängstugor med mera hörde till anläggningen. Taken var täckta med näver och torv och på bostadsbyggnaderna låg spån. Djurgårdar, humlegård, trädgårdar och hundgård inhägnades av balkar och gärdesgårdar (Rosell 1992).

Vid stallstaten utanför borggården, låg på den norra sidan på ett lägre plan (numera gården Borgvik trädgård) de stora stallbyggnaderna med stuteriet. De bestod av beridarhus, konungens livstall samt sto- och verkstall (se figur 5, 8). De låg på var sin sida om en mycket stor stallgård av rektangulär form med beridarhuset på södra sidan närmast kungsgården. I stallarna fanns plats för omkring 200 hästar. Möjligen uppfördes beridarhuset och livstallet av Karl XI, som var mycket intresserad av hästar och importerade såväl norska som spanska hästar till stallet. Mitt för stallarna på andra sidan landsvägen låg den norra kungsladugården med ladugårdsbyggnaderna som uppfördes år 1688. Hela området norr och väster om borggården är registrerat i Kulturminnesregistret som L2003:1571 (Kungs-Barkarö 2:1). En äldre kungsladugård har funnits längre norrut längs med Köpingsvägen L2003:1300 (RAÄ nr-Kungs-Barkarö 13:1). Den södra kungsladugården låg söder om ån (Hamrin 1935).

Norr om stallarna fanns bostäder för konungens jägare (jägarestaten) och för stallpersonal: fodermarsk, hovslagare och stalldrängar, men det stora flertalet av de vid stallet och kungsgården anställda hade sina bostäder söder om ån vid Kungsörs backe L2003:716 (RAÄ-nr Kungs-Barkarö 138:1). Det fanns bortåt hundra små stugor med sina små åkrar, kåltäppor och tobaksland uppförda på kungsgårdens mark. Så såg Kungsör ut ända till mitten av 1800-talet (Hamrin 1935).

Kungsgården låg med ena hälften i Kungs Barkarö socken och med den andra i Torpa socken. Både Kungs Barkarö och Torpa kyrkor var kungsgårdens församlingskyrkor. De låg emellertid båda långt från kungsgården. De flesta av gårdsfolket bodde på höjden söder om Mälarstranden - Kungsörs backe i Torpa - och här lät Johan III år 1574 uppföra ett kapell i trä för deras räkning. På platsen ligger idag Gamla kyrkogården. I anslutning till själva kungshuset på borggården fanns också en kungsgårdskyrka (Mårud 2015).

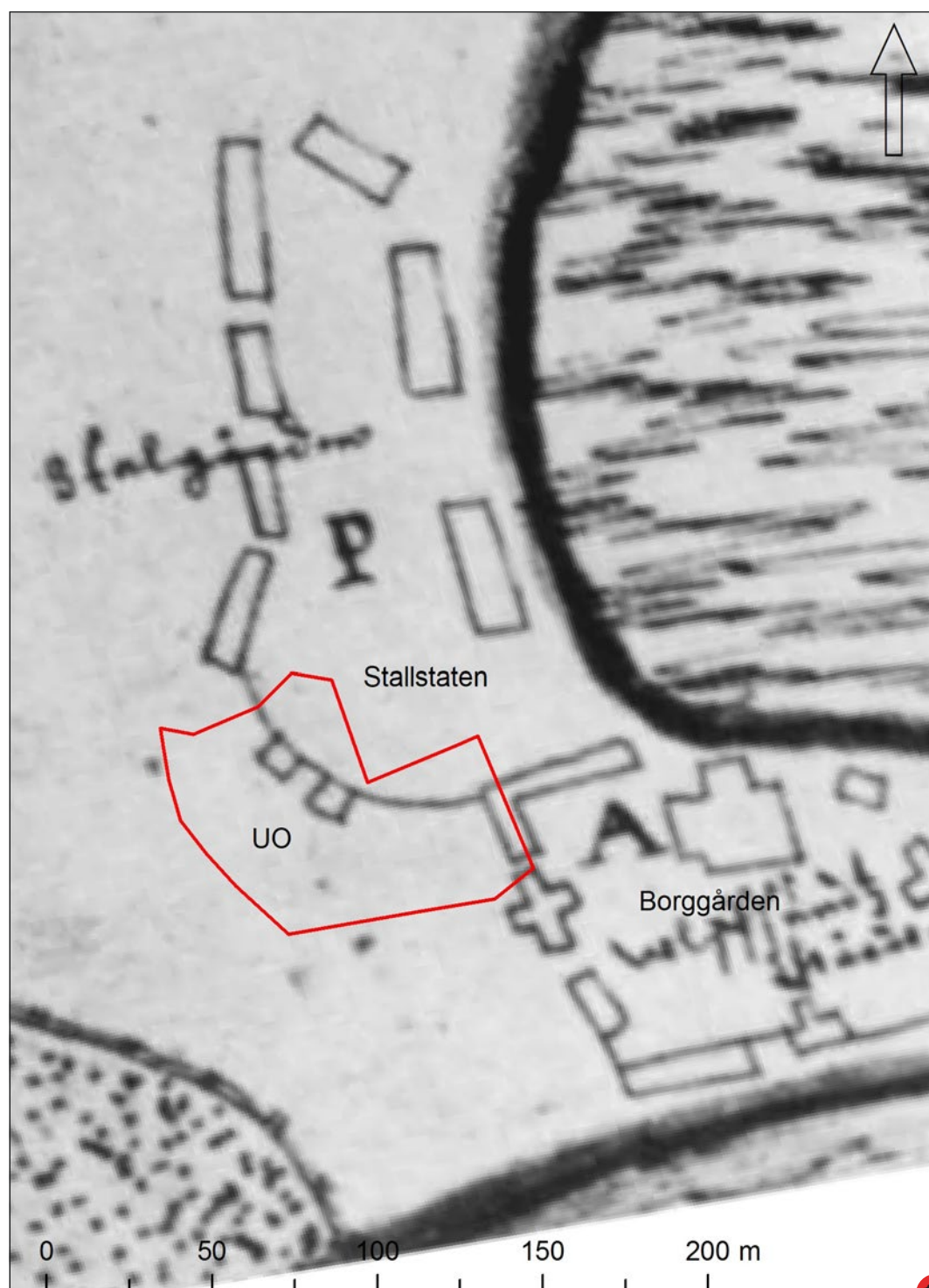
Kung Karl XI besökte frekvent Kungsör från år 1672. Det kungliga residenset var en medelpunkt för ritter och kungliga jakter som björn- och vargjakter. Vid det här laget ansågs de båda gårdskapellen vara gamla och bristfälliga och i ett memorial den 19/11 1688 aviserade Karl XI att en ny kyrkobyggnad i sten skulle uppföras. Nicodemus Tessin den yngre fick år 1689 uppdraget att utföra ritningarna. Grunden till den nya kyrkan, kung Karls kyrka, lades sommaren år 1690 söder om Arbogaån. Gårdskapellet på Kungsudden revs år 1719. (Mårud 2015).

Under 1700-talet förföll stuteriet och kungsgården och år 1812 beslutades att både stuteri och kungsgårdens byggnader skulle säljas på auktion. Auktion hölls i oktober år 1812 då en stor del av byggnaderna såldes. Livstallet och beridarhuset såldes till kronan och byggnaderna plockades ner och flyttades över isen till Strömsholms stuteri (muntlig uppgift Knut Barr). På Kungsudden stod fruntimmersbyggnaden och rådsbyggnaden kvar. Köket hade sålts på auktion men stod kvar till den eldsvåda som bröt ut år 1822. Branden ödelade både köksbyggnaden och rådsbyggnaden. Kvar blev endast överdelen av den så kallade fruntimmersbyggnaden, som år 1820 hade flyttats till en äldre källargrund på norra sidan om gårdstunet (Rönngren 2013). Denna byggnad införlivades med kronans arrendegård Norra kungsladugården och utnyttjades på 1900-talet till statarbostäder (Burell 1978). Ruinerna efter branden blev liggandes kvar i området och området förföll. Det skulle dröja mer än hundra år innan intresset vaknade igen för lämningarna på Kungsudden. I slutet av 1920-talet påbörjade Kungsörs hembygdsförening arkeologiska undersökningar av borggården.

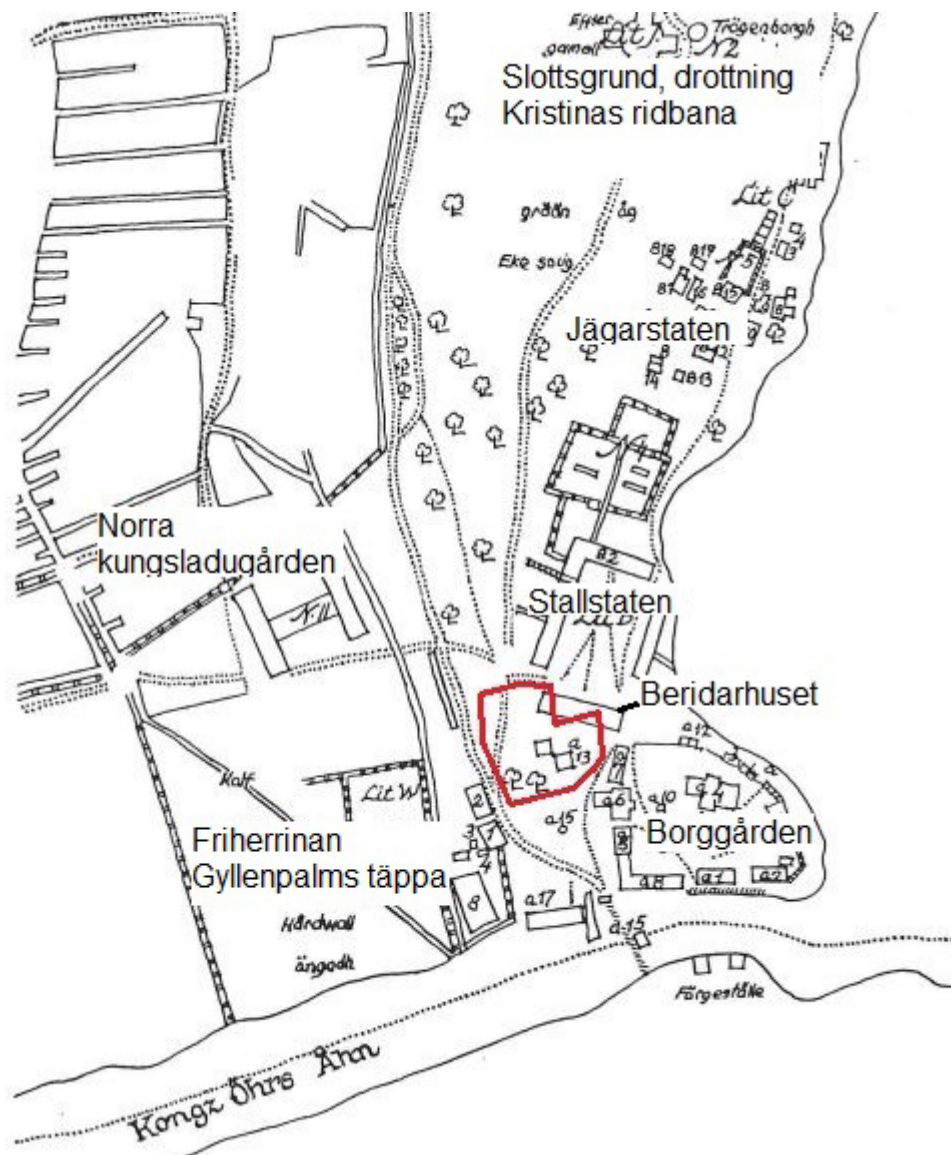
Under tidigt 1900-tal låg Borgviks mejeri på Kungsudden och ett pensionat uppfördes i stallgårdsområdet (förundersökningsområdet). Pensionatet blev sedermera hotell Borgvik. På ett historiskt flygfoto över Kungsör (Eniro) från år 1955 syns hotellet med uthus, en trädgård med en damm eller fontän och två tennisbanor. Hotellbyggnaden låg i den nordvästra delen av förundersökningsområdet och tennisbanorna ligger kvar i den östra delen av undersökningsområdet.

Äldre kartmaterial

Den äldsta bevarade kartan över Kungsör är från år 1652. På kartan finns kungsgården och dess byggnader avbildade i kartans södra del. I området för undersökningen finns i den nordvästra delen två små byggnader i nordöstlig-sydvästlig riktning med någon form av inhägnad. Norr om undersökningsområdet syns ett antal avlånga byggnader på rad i nord-sydlig riktning som tillsammans skapar en U-form.

Figur 7. Rektifierad karta från år 1652 karta med förundersökningsområdet markerat med rött. Skala 1: 2 000.

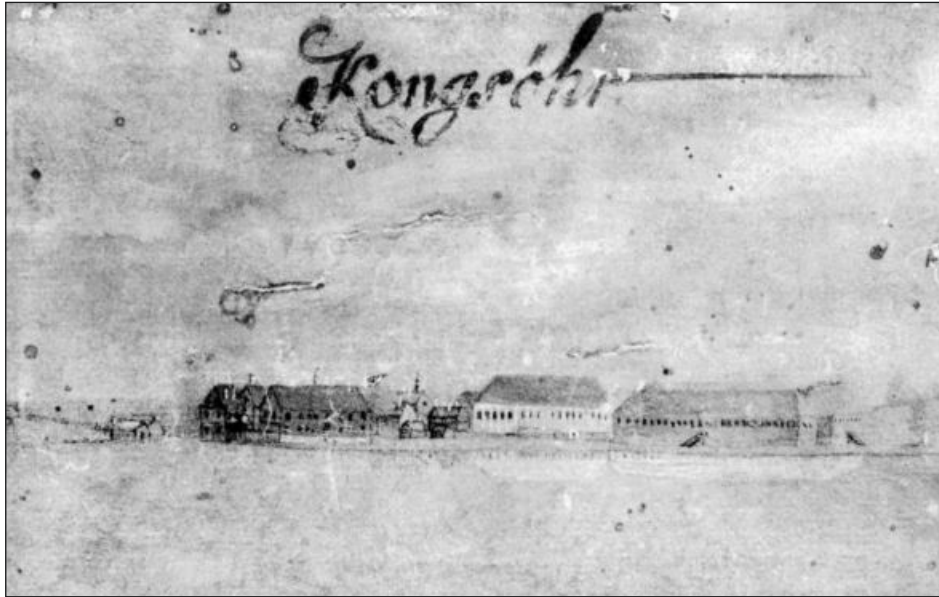

Figur 8. Karta från 1690-talet med förundersökningsområdet markerat med rött. Skala 1:2 000.

På en mer detaljerad karta över kungsgården från 1690-talet syns kungsgårdens byggnader, stallar och ladugårdsbyggnader avtecknade. Till kartan hör också förteckning över de olika byggnaderna.

Stallgården har byggts samman, genom uppförandet av en ny byggnad i öst-västlig riktning. I den södra delen (i förundersökningens nordöstra del) har man skapat en inbyggd gård. Den nya byggnaden benämns på kartan som det *Kungliga Beridarhuset* (B1) I den södra delen syns två mindre uthus benämnda som två bodar utmed Kungliga Beridarhuset.

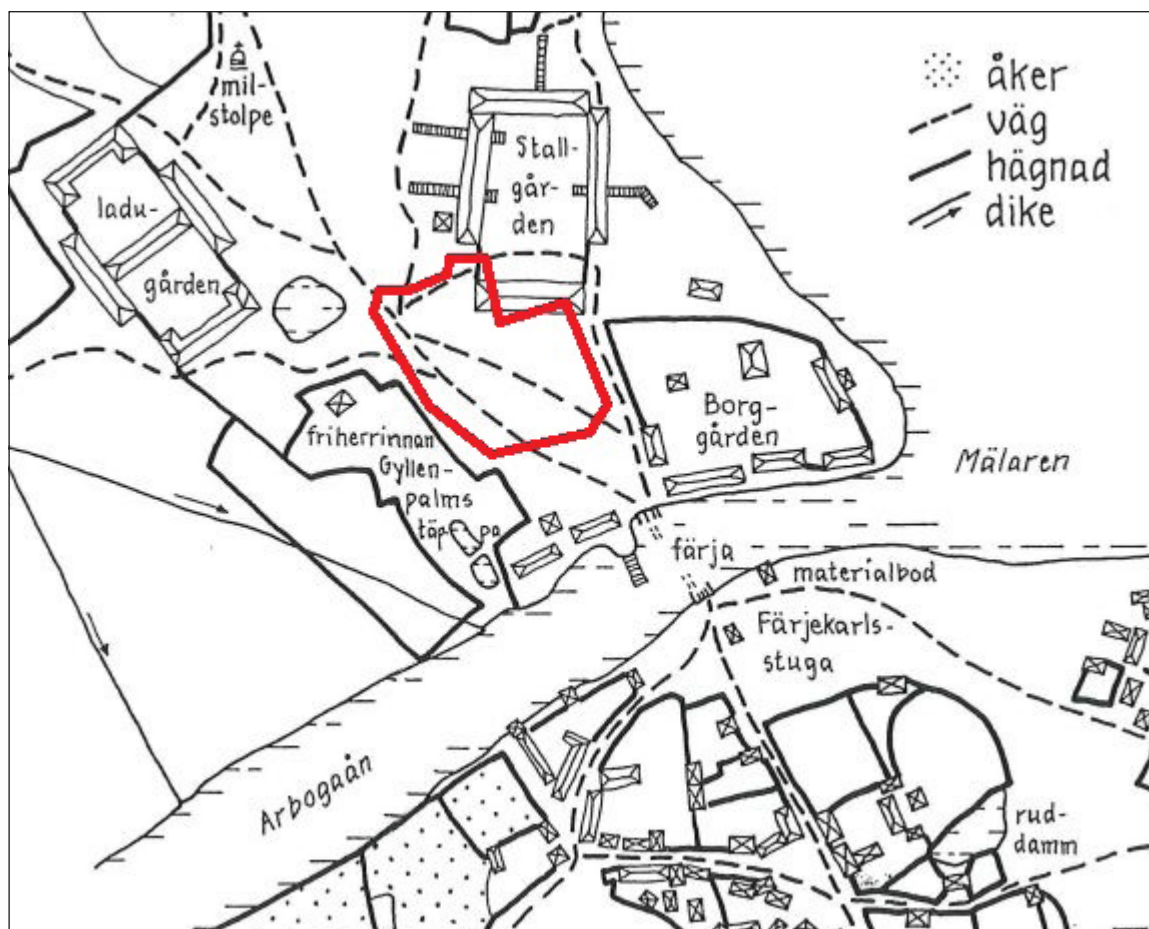
Kungsgården och dess byggnader finns också avbildade från sjösidan på Gripenhielms Mälarkarta från år 1688. Där återges till vänster fruntimmersbyggnaden och därefter det gamla kungshuset. Den stora ljusa byggnaden är beridarhuset, med stallbyggnader till höger.

Figur 9. Gripenhielms Mälarkarta från år 1688. Ur Rossell 1992.

En karta sammanställd genom historiska kartöverlägg efter lantmäterikartor från åren 1757 och 1809 över Kungsör visar stallgården med beridarhuset norr om undersökningsområdet. Området söderut syns tomt på kartan.

Häradsekonomiska kartan från år 1905 visar förundersökningsområdet som trädgårdsmark och området benämns som Borgviks mejeri, där boskapskötsel och mejerihushållning bedrevs. Den bevarade fruntimmersbyggnaden på borggården användes då som statarbostad. I början av 1900-talet säljs marken och ett hotell byggs i den västra delen av undersökningsområdet.

Figur 10. Historiskt kartöversläg efter lantmäterikartor från år 1757, respektive 1809–11. Ur Elgh 2000.

figur 11. Häradsekonomska katan från åren 1905-1911.

Tidigare undersökningar

Mellan åren 1929–1930 gjordes arkeologiska undersökningar, i delar av borgområdet, av Kungsörs hembygdsförening. De kunde då lokalisera kungshuset, fruntimmersbyggnaden och rådhusbyggnaden.

Under början av 1940-talet företogs omfattande utgrävningar av ruinområdet. Undersökningen utfördes i Riksantikvarieämbetets regi och leddes av amanuens Bertil Berthelson. En översiktskarta från utgrävningen visar att gården var uppbyggd av ett antal friliggande hus, grupperade kring ett öppet gårdstun (Burell 1978).

I samband med bygget av en ny järnvägsbro över Arbogaån utfördes en arkeologisk förundersökning år 1995. På den norra sidan av ån, i området väster om borgområdet, påträffades en stenläggning samt fynd av yngre rödgods och kritpipsfragment. Stenläggningen tolkades som rester av den väg som gått från kungsgården ner till färjeläget vid ån (Hallesjö 1995).

Inför planering av ny bebyggelse längs Jägaråsen, utförde kulturmiljöenheten på Västmanlands Länsstyrelse en preliminär utredning som innefattade viss litteraturgenomgång och ett fältbesök vars främsta syfte var att kontrollera hur pass skadat området kring kungsgården var av tidigare bebyggelse. Trots att området består av villabebyggelse konstaterades flera ovan mark synliga lämningar. Nordöst om tennisbanorna (och platsen för den aktuella förundersökningen) lokaliserades två husgrunder, varav en tolkades vara resterna efter beridarhuset. Inventeringen resulterade i att fornlämningsområdet utökades till att innefatta även området norr om borggården L2003:1571 (RAÄ nr Kungs-Barkarö 2:1) (Elgh 2000).

År 2002 utförde Västmanlands läns museum en undersökning inom stallstaten, på fastigheterna Borgvik 1:1, 1:15 och 1:16. Vid schaktningarna hittades en husterrass med stenläggning, ett sotigt kulturlager och en syllstensrad som identifierades som det kungliga beridarhuset (Jonsson 2002).

I samband med att Kungsörs hembygdsförening skulle bygga en handikappramp till byggnaden på Kungsudden år 2013, utfördes en antikvarisk kontroll. Inga kulturlager eller anläggningar påträffades under arbetets gång. Den västra långsidan av en modern terrass byggd i sten påträffades under grässvålen. Även en del av en stenrad som utgjort en inramning till en grusad yta påträffades (Rönngren 2013).

Syfte och målgrupper

Förundersökningen skulle klargöra följande:

- *fornlämningens utbredning och omfattning planområdet*
- *fornlämningens karaktär, sammansättning och komplexitet*
- *förekomst av anläggningar – utbredning, bedömning av typer och antal*
- *förekomst av kulturlager – utbredning, tjocklek och innehåll*
- *bedömning av fyndförekomst – mängd, bevarandegrad och karaktär*
- *preliminär datering*
- *preliminär tolkning av fornlämningen*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad*
- *bedömning av fornlämningens kunskapsvärde*

Målgrupper för förundersökningen var främst Länsstyrelsen och Kungörs kommun. Resultaten kan komma att användas av undersökare när en undersökningsplan för en arkeologisk undersökning ska upprättas.

Metod och genomförande

Kartunderlaget tillsammans med resultatet av tidigare undersökningar visade att byggnadsrester kunde förväntas i den östra delen av undersökningsområdet. Innan fältstart rektifierades de äldsta historiska kartorna över området och kartorna lades in som bakgrundsmaterial i RTK-GPS. Planeringen av hur schakten skulle läggas gjordes med hjälp av detta bakgrundsmaterial, för att försöka hitta strategiska platser där rester av byggnader kunde tänkas finnas.

Hela förundersökningsområdet med undantag för platsen där hotell Borgvik stått undersöktes med hög ambitionsnivå. Anledningen till den lägre ambitionsnivån där hotellet stått var att byggnaden hade en källare som gick så djupt att inga arkeologiska lämningar kunde förväntas på platsen.

Förundersökningen genomfördes initialt med en okulär besiktning av området, vilket följdes av sökschaktning. Den totala ytan för undersökningen uppgick till cirka 5 300 kvadratmeter. Undantaget ytan där hotellet stått blev den yta som undersöktes cirka 5 000 kvadratmeter. Sammanlagt grävdes 20 schakt inom området fördelat på 495 kvadratmeter, vilket motsvarar cirka 10 procent av den totala ytan.

Schakten placerades jämnt fördelat över hela förundersökningsområdet. Schakten grävdes skiktvis till orörd mark eller till dess att arkeologiska anläggningar eller kulturlager påträffades. Då vidgades och förtätades schakten för att säkerställa lämningarnas karaktär.

Snart efter påbörjad schaktning kunde konstateras att området var uppfyllt i modern tid. Tjocka utjämningslager hade påförts i den nordöstra delen av området där hotellets trädgård och tennisbanor hade anlagts. Lagren schaktades bort med maskin och i de fall där schakten blev djupa släntades kanterna för att säkerställa att schaktkanterna inte rasade.

I de schakt där kulturlager och anläggningar iakttogs undersöktes moderna lager med maskin och i vissa fall grävdes även historiska lager igenom för att få en uppfattning om de stratigrafiska relationerna.

Undersökningen genomfördes och dokumenterades enligt kontextuella principer. Schakten och de påträffades lämningarna (kontexter i form av anläggningar, konstruktioner, lager och nedgrävningar) dokumenterades genom inmätning, skriftlig beskrivning och fotodokumentation. En matris upprättades över de iakttagna stratigrafiska relationerna. För att få en uppfattning om den naturliga topografin togs bottenmått på undergrunden.

Alla inmätningar i fält skedde med RTK-GPS. Inmätningarna registrerades i Intrasis 3 och redigerades under rapportarbetet i ArcGIS 10.3.

Fynd från utjämningslager noterades men tillvaratogs inte. Detsamma gäller benmaterial från lager och gropar. Benen analyserades i fält av Johnny Rönngren och Ebba Knabe men tillvaratogs inte. Det glasmaterial som påträffades bestod till största del av planglas (fönsterglas) från rasmassor. Glasmaterialet noterades men tillvaratogs inte. Fynden som inte tillvaratogs återdeponerades i schaktet. Keramik och kritpipor från anläggningar och avsatta kulturlager togs tillvara för vidare analys och datering.

Efter avslutad undersökning återfylldes schakten och stenmuren med tegel (A122) täcktes med en skyddande markduk.

I den östra delen av undersökningsområdet, i området för tennisbanorna hanterades de giftiga materialet rödfyr separat, enligt instruktioner av Kungsörs kommun. Rödfyr och kolstybb schaktades bort och lades i separata högar. När ytan fylldes igen lades materialet tillbaka i samma ordning.

De dateringar som har gjorts inom ramen för förundersökningen är fynddateringar, främst utifrån en keramikanalys, vilken utfördes av Helmut Bergold.

I uppdraget ingick också att mäta in husgrunderna kring borggården på udden. Grunderna och synliga inre konstruktioner mättes in med GPS-RTK. I efterföljande rapportarbete överfördes inmätningarna till Intrasis och bearbetades i ArcGIS 10.3 där rektifierade historiska kartor över borggården lades in som bakgrundsmaterial i samband med kartproduktionen.

Resultat

*Figur 12. Vy över de uppbyggda terrasserna för tennisbanorna.
Foto från sydöst.*

Inledningsvis gjordes en okulär besiktning över området. I den nordvästra delen och platsen där hotellet stått syntes rasmassor blandat med grus och sand. Öster om hotellet på en lägre nivå fanns en plan trädgårdsyta som angränsar till grannfastigheten Borgvik 1:1 (området för 2002 års förundersökning). På granntomten finns beridarhusets terrassering, med en uppbyggd stenmur i öst-västlig riktning. Terrassen fortsätter österut in på fastigheten Borgvik 1:11. Marken sluttar österut och i den östra delen av undersökningsområdet ligger två tennisbanor med uppbyggda terrassmurar i sten och cement.

De södra delarna av tennisbanorna angränsar till borgområdet som ligger på en högre nivå. Slänten ner mot tennisbanorna är urschaktad och här finns en cementgrund. I sydväst växer några större lövträd i en svag sydsluttning. I väster, mot Köpingsvägen löper en kraftig stenmur med trappa upp till hotellområdet (se figur 13).

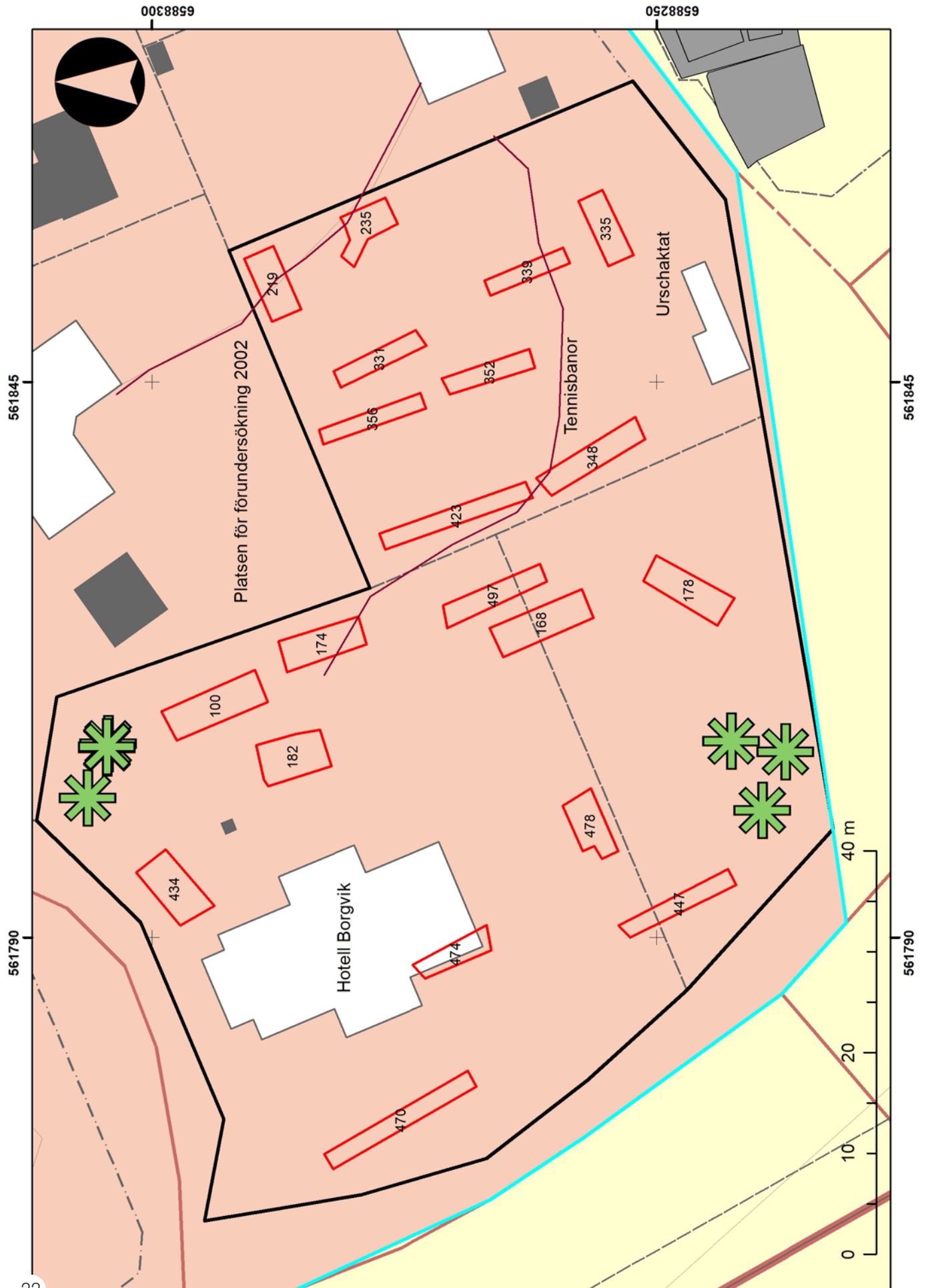

Figur 13. Stentrappa upp till hotell Borgvik. Foto från väster.

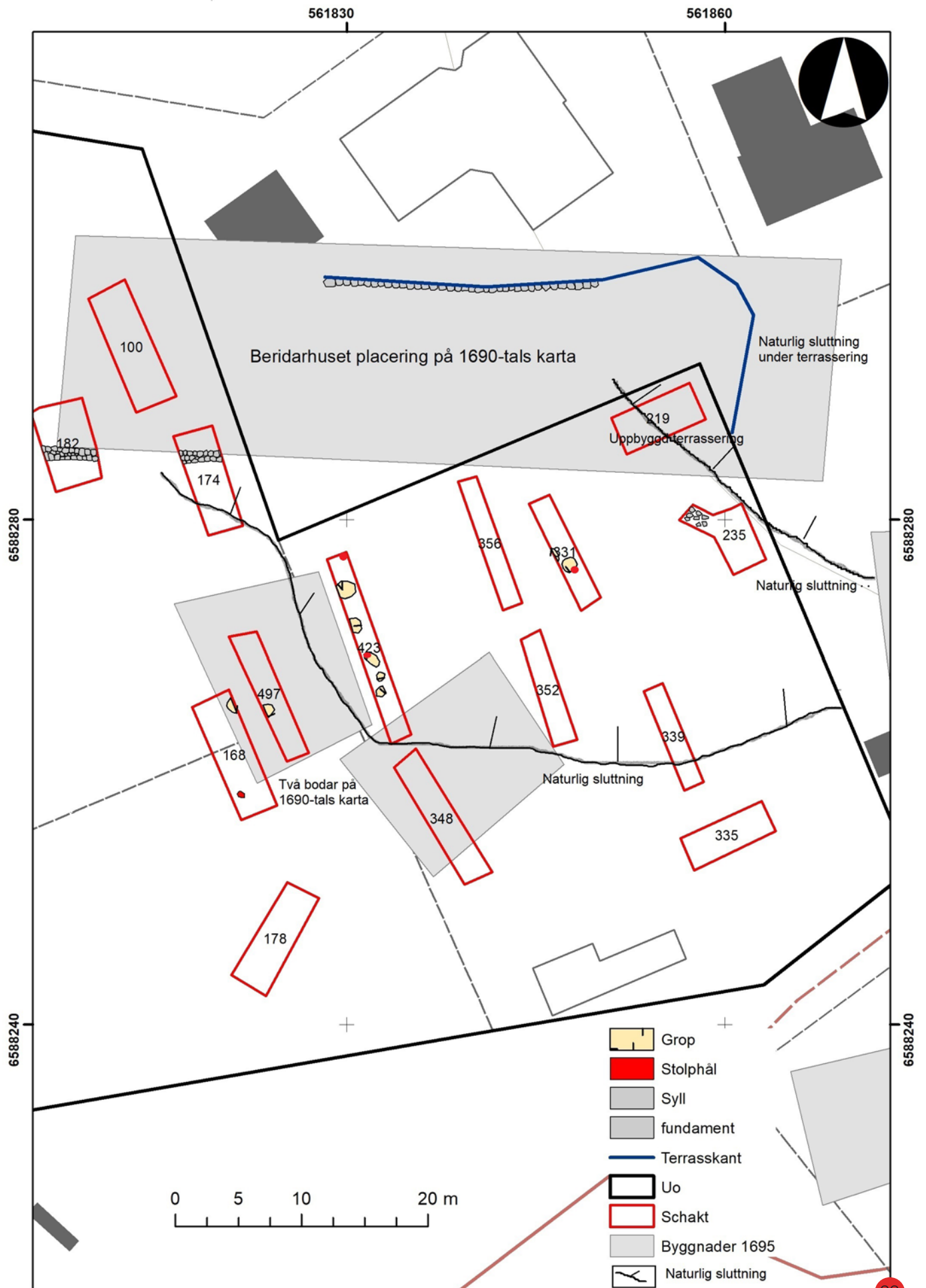
Schaktningen resulterade i ett 40-tal anläggningar och kulturlager, med en koncentration i den nordöstra delen av undersökningsområdet. Det rör sig om konstruktioner i form av två syllstensbyggnader, spår av en uppbyggd terrass, ett fundament, gropar, enstaka stolphål och kulturlager, både avsatta och påförda. Lämningarna och schakt redovisas nedan i den ordning de grävdes.

Schaktningen började i den norra delen av ytan inom en plan yta som tidigare varit hotell Borgviks trädgård. I den norra begränsningen av förundersökningsområdet växte ett större lövträd. För att undvika att skada trädets rotsystem förlades inga schakt i närheten av trädet.

Schakt 100 grävdes från norr till söder längs gränsen till grannfastigheten som var föremål för 2002 års förundersökning (Johnsson 2002). Schaktningen visade att omfattande markplanering utförts i omgångar. Ett 0,3–0,4 meter tjockt lager matjord låg på ett gråbrunt påfört material av siltig sand. I lagret noterades fynd av flintgods. Under den siltiga sanden fanns ett tjockare lager påfört åsmaterial i form av rullgrus och rullstenar. Rullgruset låg på ett raseringslager (A104) med stora mängder tegel och murbruk. Under rasmassorna

Figur 14. Översiktskarta över grävda schakt. Skala 1:500.

Figur 15. Översiktsplan med anläggningar över det östra området. Skala 1:500.

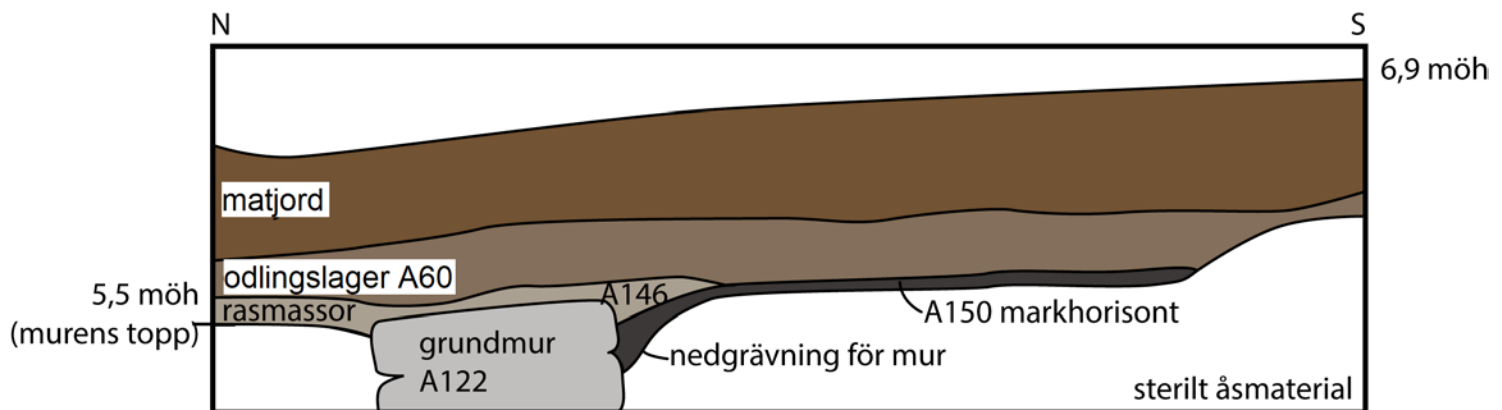
fanns en tunnare markhorisont (A114) bestående av mörkt brun grusig silt. På 1,2 meters djup fanns det naturliga sterila åsmaterialet. Det omfattande matjordslagret har troligen tillkommit när hotellets trädgård anlades. Det kulturlager (A104) som påträffades i botten med tegel och murbruk är sannolikt utrasat material från en mur. På grund av det stora lövträd som stod norrut kunde schaktet inte utvidgas vidare mot norr för att undersöka lagret.

Schakt 174 Cirka fem meter längre söderut grävdes ytterligare ett schakt i nord-sydlig riktning. Även här kunde konstateras omfattande påförda lager och en liknande stratigrafi. Under grästorven fanns ett cirka 0,5 meter tjockt lager matjord. Matjorden överlagrade ett cirka 0,3 meter tjockt odlingslager bestående av humös sandig silt med fynd av hushållsavfall i form av stora djurben (slaktavfall), kakelugnstegel och rödgods av 1800–1900-tals typ (ej tillvarataget). Nedgrävt i lagret fanns spår av ett enklare staket i form av slanor och pinnar (A108). Cirka 1,2 meter under nuvarande marknivå påträffades en stensyll (A122) nedgrävd i det sterila åsmaterialet. Upp mot stensyllens södra del och delvis över muren låg rasmassor (A146). I rasmassorna fanns stora mängder murbruk, spik och en del fönsterglas och trärester. Syllen A122 bestod av en sula eller kallmurad grundmur cirka 1,2 meter bred, byggd av 0,4–0,6 meter stora naturstenar i ett till två skikt. På syllen fanns rester av tegelmur (A126) och här fanns också mindre stenar sammanfogade med murbruk. Detta är troligen en del av väggen och kanske en tegelinfattad dörr.

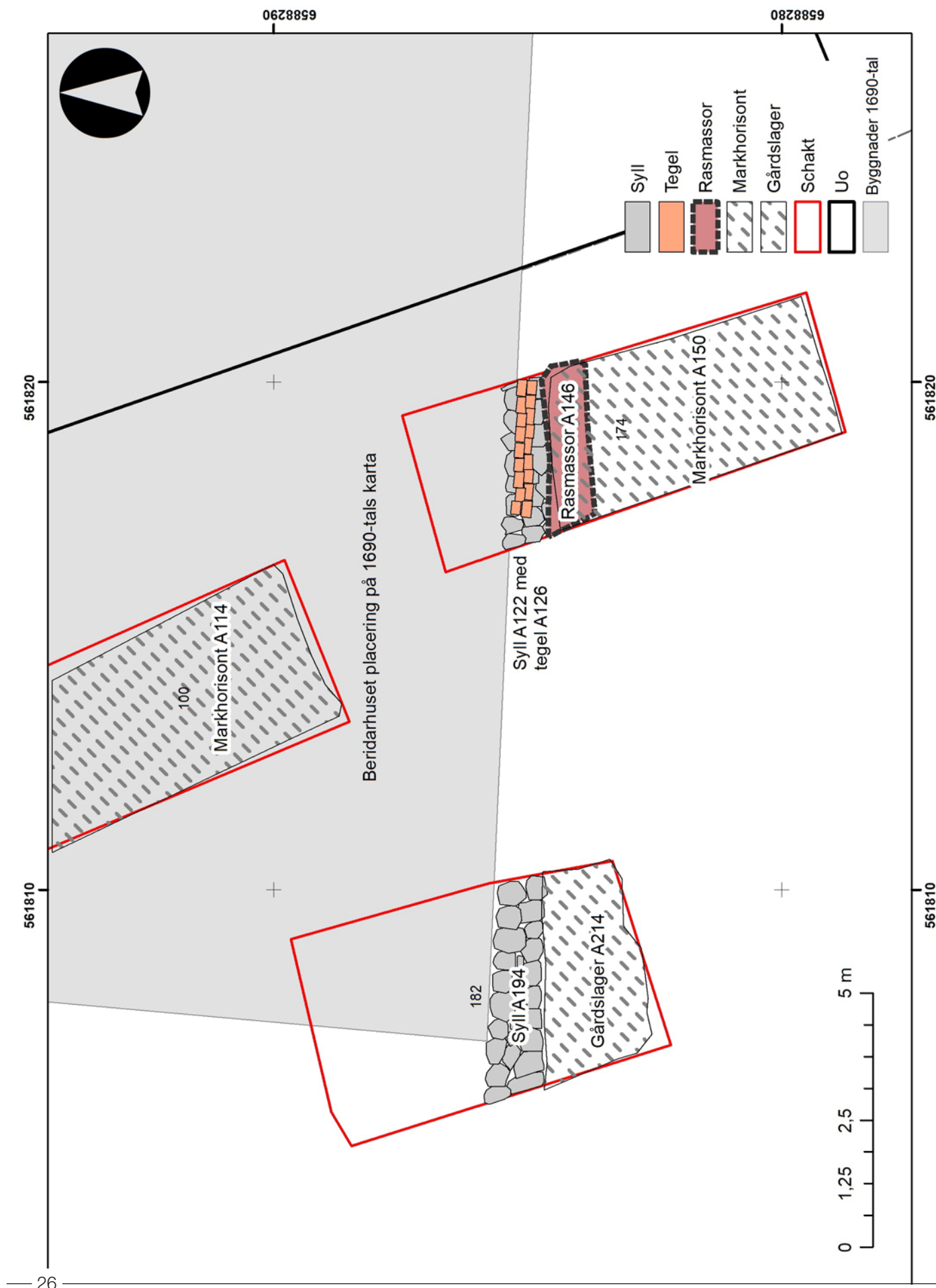

Figur 16+17. Syllen A122, med tegelrester. Sedd från söder.

Norr om muren fanns mörkbrunt lager siltigt grus (A150) som låg intill och upp mot stensyllen. Lagret tolkas som ett avsatt lager, en markhorisont eller gårdslager som tillkommit i samband med muren. I lagret tillvaratogs fynd av buteljglas, planglas, djurben och kritpipa (F1, F3) Kritpipsskaftet var dekorerat med ögondekor och drillband. Lagret tunnar ut i söder mot en naturlig förhöjning.

Figur 18. Profilritning av schakt 174. Sett från väster. Stensyllens placering stämmer väl överens med placeringen för beridarhuset utifrån den rektifierade kartan från 1690-talet.

Figur 19. Plan över muren A122 placering med rektifierad karta i bakgrunden. Skala 1:100.

Schakt 168 förlades söder om schakt 174 och grävdes i nord-sydlig riktning. Här framkom det sterila åsmaterialet direkt under ett 0,25 meter tjockt lager matjord. Avtecknat mot åsgruset påträffades i schaktets norra del en grop (A162). Gropen mätte 1,2 meter i diameter och var 0,5 meter djup. I gropen noterades en större mängd djurben. Benen analyserades på plats och bestod av slaktavfall från nöt och får och/eller get. Benen var spjälkade och knivspår syntes på vissa ben. Gropen var fylld med humös mörkbrun sandig silt. I schaktets södra del undersöktes ett stolphål (A154). Stolphålet mätte 0,5 meter i diameter och var 0,20 meter djupt. Stolphålet var fyllt med mörkbrun sandig silt och tegelfragment (se figur 15).

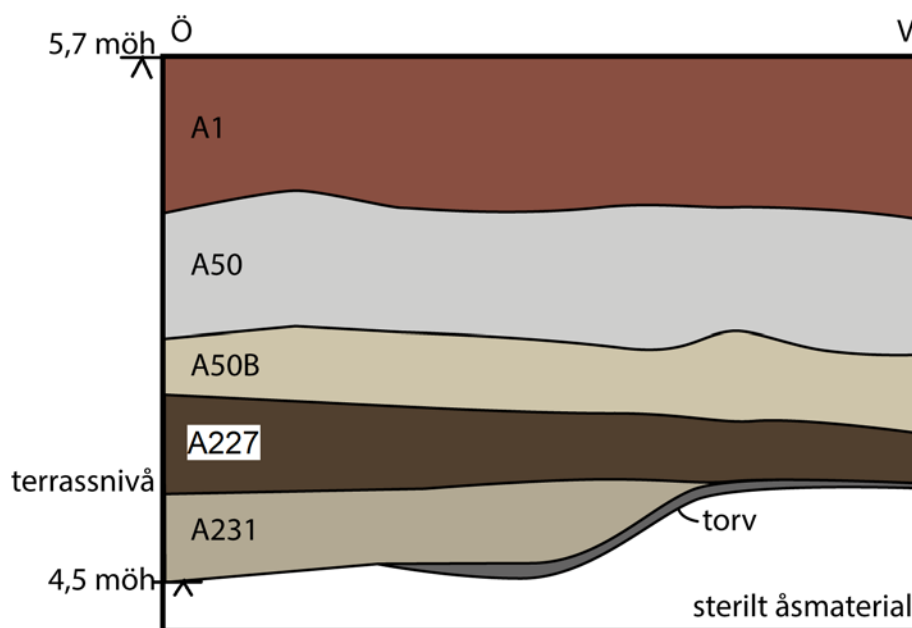
Schakt 178 grävdes i sydvästlig-nordöstlig riktning mot förundersökningsområdets södra begränsning. Här låg det naturliga åsgruset direkt under ett 0,15-0,35 meter tjockt matjordslager. Schaktningen visade att den naturliga topografin sluttar åt öster. Inget av antikvariskt intresse påträffades i schaktet.

Schakt 182 placerades med hjälp av rektifierade kartor på den plats där beridarhusets västra gavel kunde förväntas ligga. Schaktningen visade att ytan var markberedd i sen tid. Under cirka 2,8 meter påförda jordmassor framkom fortsättningen på den stensyll (A122) som påträffats i schakt 174. Syllen ligger i öst-västlig riktning och är alltså inte gaveln på byggnaden utan en fortsättning på långsidan av byggnaden. Av säkerhetsskäl släntades schaktkanterna. Syllen rensades fram och dokumenterades och sedan lades schaktet igen. Syllen A194 bestod i denna del av en 1,2 meter bred stensula av stora naturstenar i storleken 0,6 - 0,5 meter. På grundsulan fanns ett lager (A200) småsten blandat med murbruk. Söder om muren låg kullerstenar i mörkbrun sandig silt (A214) med fragment av murbruk. Grönt planglas och djurben noterades också i lagret.

Figur 20. Syll A194. Foto från öster.

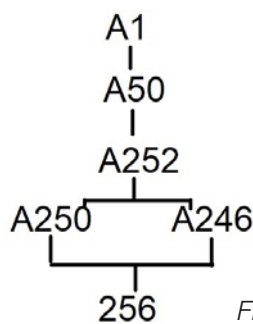
Schakt 219 grävdes i det nordöstra hörnet av undersökningsområdet, i det område som idag består av överväxta tennisbanor. Enligt rektifierade kartor och den tidigare förundersökningen på grannfastigheten (Jonsson 2002) bör detta vara platsen för beridarhusets (terrasseringens) östra del. Schaktet grävdes i öst-västlig riktning längs med grannfastigheten. Under ett cirka 0,25 meter tjockt lager rödfyr och kolstybb (A1) (underlag till tennisbanan) fanns ett 0,2 meter tjockt utfyllnadslager av gråbrun sandig silt (A50) (lagret noterades i flera schakt och tolkas vara ett underlag eller utjämningslager kopplat till anläggandet av tennisbanorna). Under silten låg ytterligare påförda massor i form av 0,4 meter påfört rullgrus. Gruset överlagrade ett kulturlager (A227) bestående av ett 0,15 meter tjockt lager svart sotig sandig silt. I lagret påträffades fynd av rödgods, grönt planglas och djurben (F4). Vid schaktningen blev det tydligt att den naturliga topografin har sluttat österut mot Mälarens vatten. I schaktväggen syntes under lager A227 ett tjockare påfört lager sten och grus (A231) som fyller upp slänten mot öster. I slänten under sten och grus fanns en tunn lins av torv som kan vara rester av den gamla strandlinjen. Inga spår av grundmuren till beridarhuset påträffades i schaktet, men sten- och gruslagret A231 tolkas vara del av den uppbyggda terrass som beridarhuset stod på (fortsätter in på grannfastigheterna Borgvik 11:1 och Borgvik 1:1. Det sterila åsgruset låg på 1,3 meter under nuvarande marknivå.

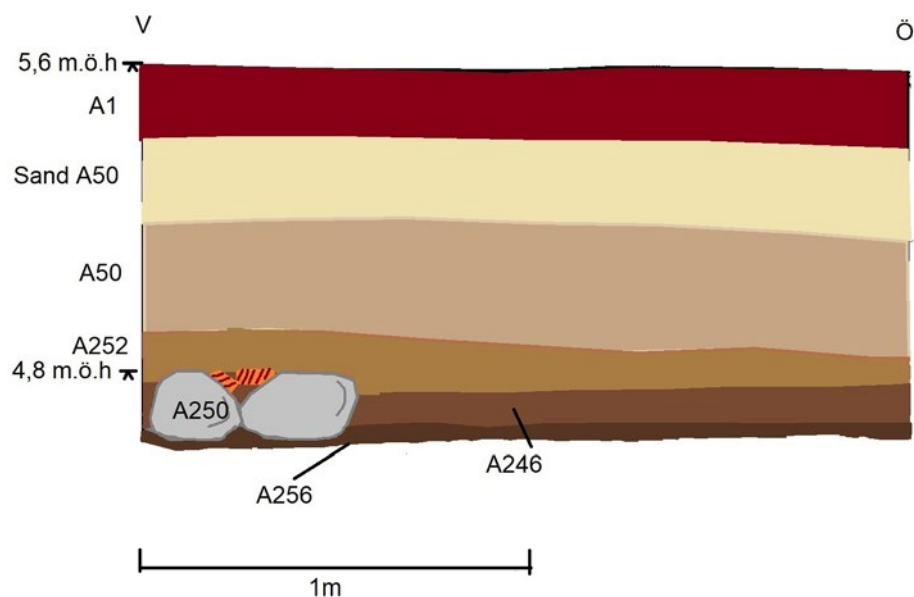
Figur 21. Profiliritsning av schakt 219. Sett från norr.

Schakt 235 grävdes i nord-sydlig riktning längs med den östra tennisbanan. Vid schaktningen blev det tydligt att även här har marken bearbetats och fyllts upp. Under rödfyr och kolstybb (A1) var marken utfylld ett 0,20 meter tjockt lager av sand. Under sanden låg ett 0,3 meter tjockt lager grus och siltig sand (A50) samma lager som påträffades i schakt 219. I det nordvästra hörnet av schaktet fanns ett 0,10 meter tjockt raseringslager (A252) sammansatt av murbruk, tegel och stenar. Schaktet breddades i höjd med rasmassorna där ett fundament (A250) påträffades. Fundamentet, som låg i nordvästlig – sydöstlig riktning, mätte 2×1,5 meter och bestod av kantiga grovt huggna stenar i storleken 0,3–0,6 meter. Bland stenarna fanns också tegel. En tegelsten hade en glasad insida, vilket tyder på att fundamentet har burit upp en ugn.

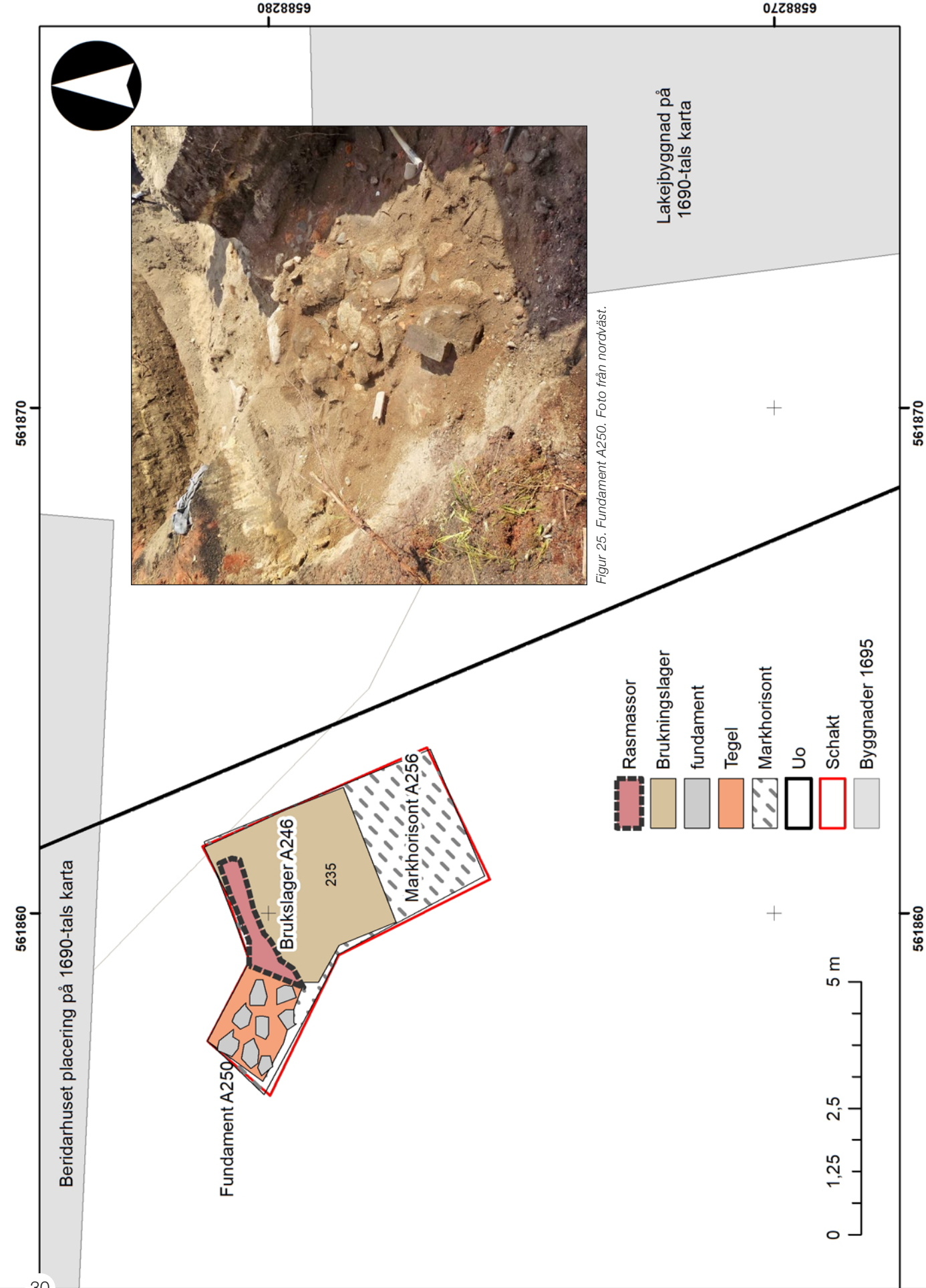
Upp mot fundamentet låg ett lager bestående av mörkbrun till svart sandig silt (A246) med fynd av rödgods (F5). Lagret tolkas som ett avsatt lager sammanhörande med fundamentet. Mot botten av schaktet syntes en tunn lins av en markhorisont (A256).

Figur 22. Matris över lämningarna i schakt 235.

Figur 23. Sektionsritning över schakt 235.

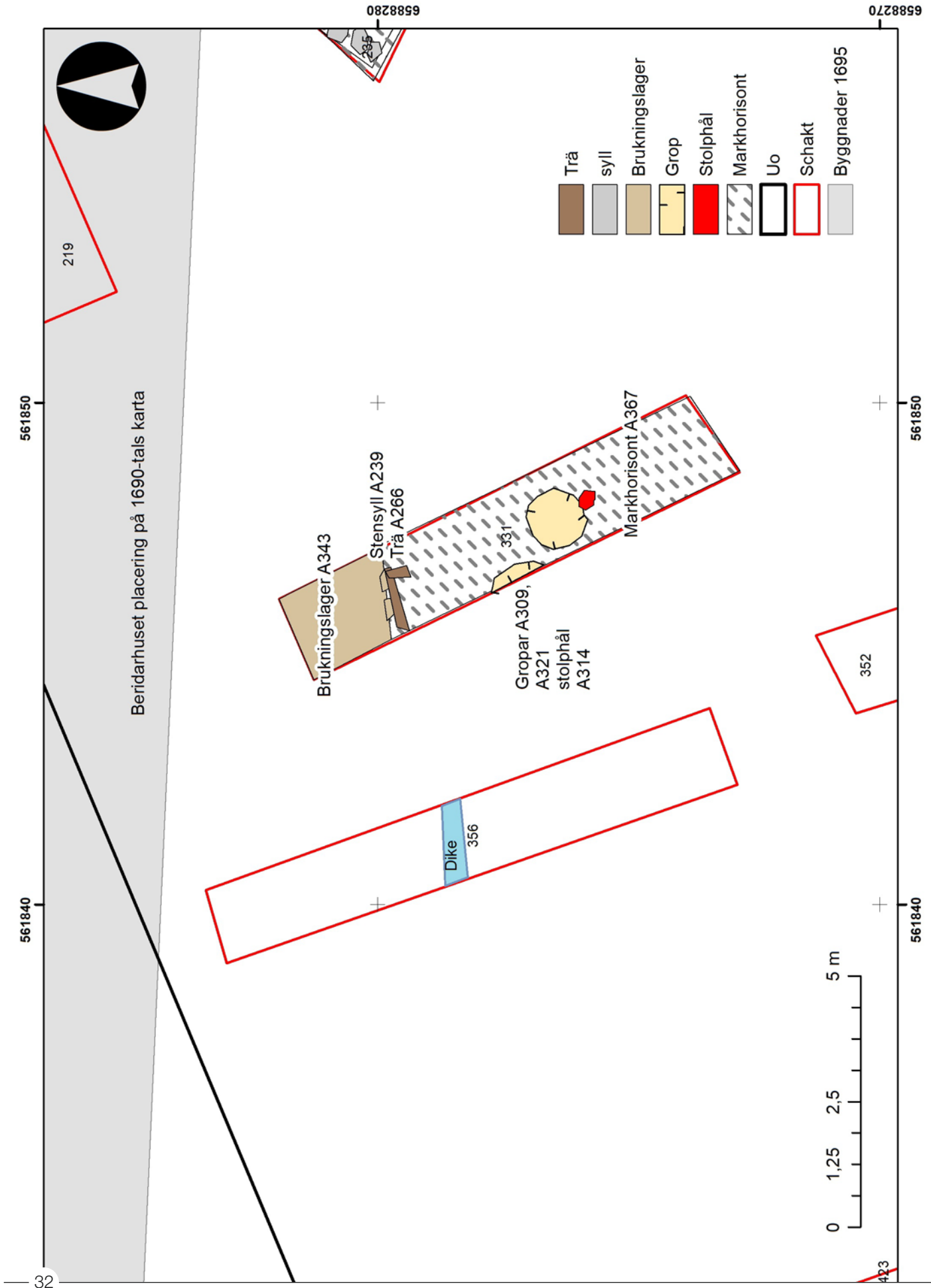
Figur 24. Plan över fundament med intilliggande lager. Skala 1:100.

Schakt 331 grävdes i nord-sydlig riktning längs med den östra tennisbanan. När rödfyr och kolstybb (A1) hade schaktats bort blottades återigen ett 0,3 meter tjockt lager påfört grus och sand (A50). Under gruslagret fanns ett tunt lager av fin ljus sand som i sin tur överlagrade ett 0,25 meter tjockt lager grå kompakt sandig silt som tolkas som ett odlingslager (A60). Lagret låg över en stensyll (A239). Syllen låg i öst-västlig riktning och bestod av rundade naturstenar i storleken 0,2-0,3 meter. På syllen fanns trä (A266) som kan vara del av en timmerknut. Söder om och upp mot syllen fanns ett gråbrunt brukningslager (A343) som kan vara ett golvlager. I lagret framkom skärvor från ett glaserade fat i rödgods (F7). En av skärvorna hade upphängningshål.

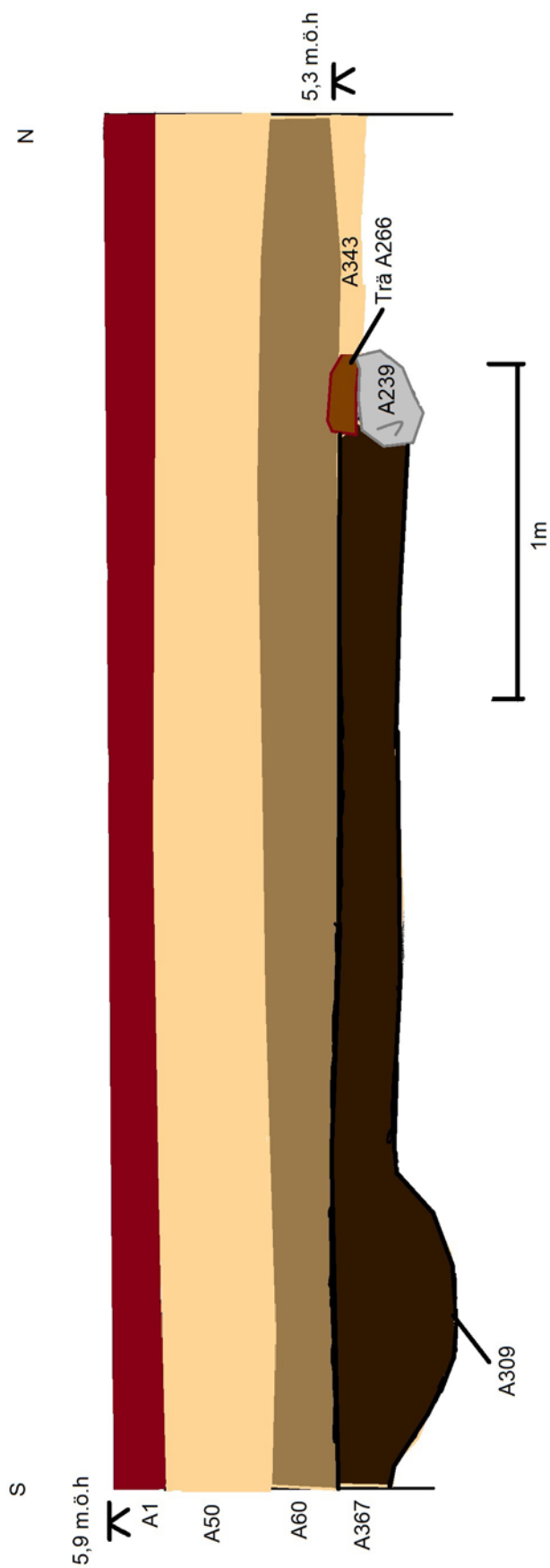
Mot botten av schaktet fanns ett 0,07 meter tjockt lager av mörkbrun sandig silt som tolkas vara en markhorisont eller gårdslager (A367). Lagret är också fyllning i en grop (A309). Gropen fortsätter in i schaktväggen och undersöktes till hälften. Den framtagna delen av gropen mätte 1,2 meter med ett djup på 0,3 meter. I gropen påträffades slaktavfall och den tolkas vara en avfallsgrop.

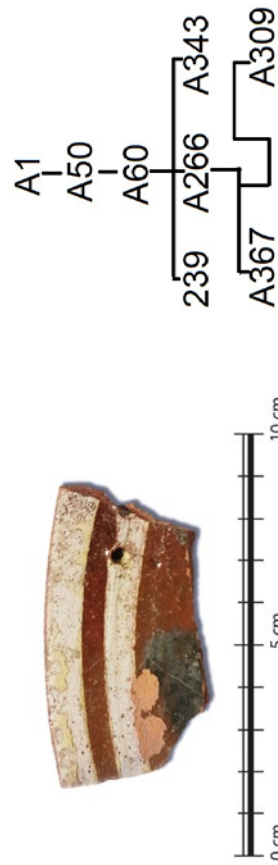
Figur 26. Stensyll A239 med överliggande trä A266. Foto från söder.

Figur 27. Plan över schakt 331 med inmätta anläggningar. Skala 1:100.

Figur 28. Sektionsritning av schakt 331.

Figur 29. Keramik med upphängningshål (F7).

Figur 30. Matris över lämningarna i schakt 331.

Figur 31. Grop A321 och stolphål A314. Sedda från öster.

I schaktet dokumenterades och undersöktes ytterligare en större grop (A321) och ett stolphål (A314). Gropen mätte 1,2 meter och hade ett djup av 0,15 meter. Botten bestod av grå lera, vilket kan vara en tätning till en förvaringsgrop. Fynd av rödgods (F6), och fajans (F12) tillvaratogs. Stolphålet mätte 0,3 meter i diameter, hade en U-formad profil till ett djup av 0,2 meter. Stolphålet var grävt igenom gropen A321 och fyllningen bestod av mörkgrå grusig silt med tegelfnyk och fynd av djurben (se figur 15).

Schakt 335 grävdes i öst-västlig riktning i förundersökningens sydöstra del. Här låg rödfyr och kolstybb direkt på det orörda rullstensgruset som fanns på 0,25 meters djup. Schaktningen visade att denna del av undersökningsområde är urschaktad, troligen i samband med anläggandet av tennisbanorna. Söder om schaktet, vid den södra änden av tennisbanan, syns en nedschaktad kant. Inget av antikvariskt intresse påträffades i schaktet (se figur 15).

Schakt 339 grävdes i nord-sydlig riktning i den södra delen av förundersökningsområdet. Under rödfyr och kolstybb (A1) fanns återigen ett gråbrunt lager siltig sand (A50) som underlag och utjämnning för tennisbanorna. Lagret tunnade ut och försvann i den södra delen av schaktet och i schaktets profil syntes tydligt hur den naturliga topografin sluttade åt norr. Inget av antikvariskt intresse påträffades i schaktet. Orört åsmaterial låg på 0,2–0,5 meters djup (se figur 15).

Schakt 348 grävdes i nord-sydlig riktning. Under rödfyr och kolstybb (A1) fanns ett tunt lager grå lera direkt på sterilt grus som låg på 0,35 meters djup. I schaktets mitt djupschaktades för att säkerställa att gruset var det naturliga åsmaterialet. Inget av antikvariskt intresse påträffades i schaktet (se figur 15).

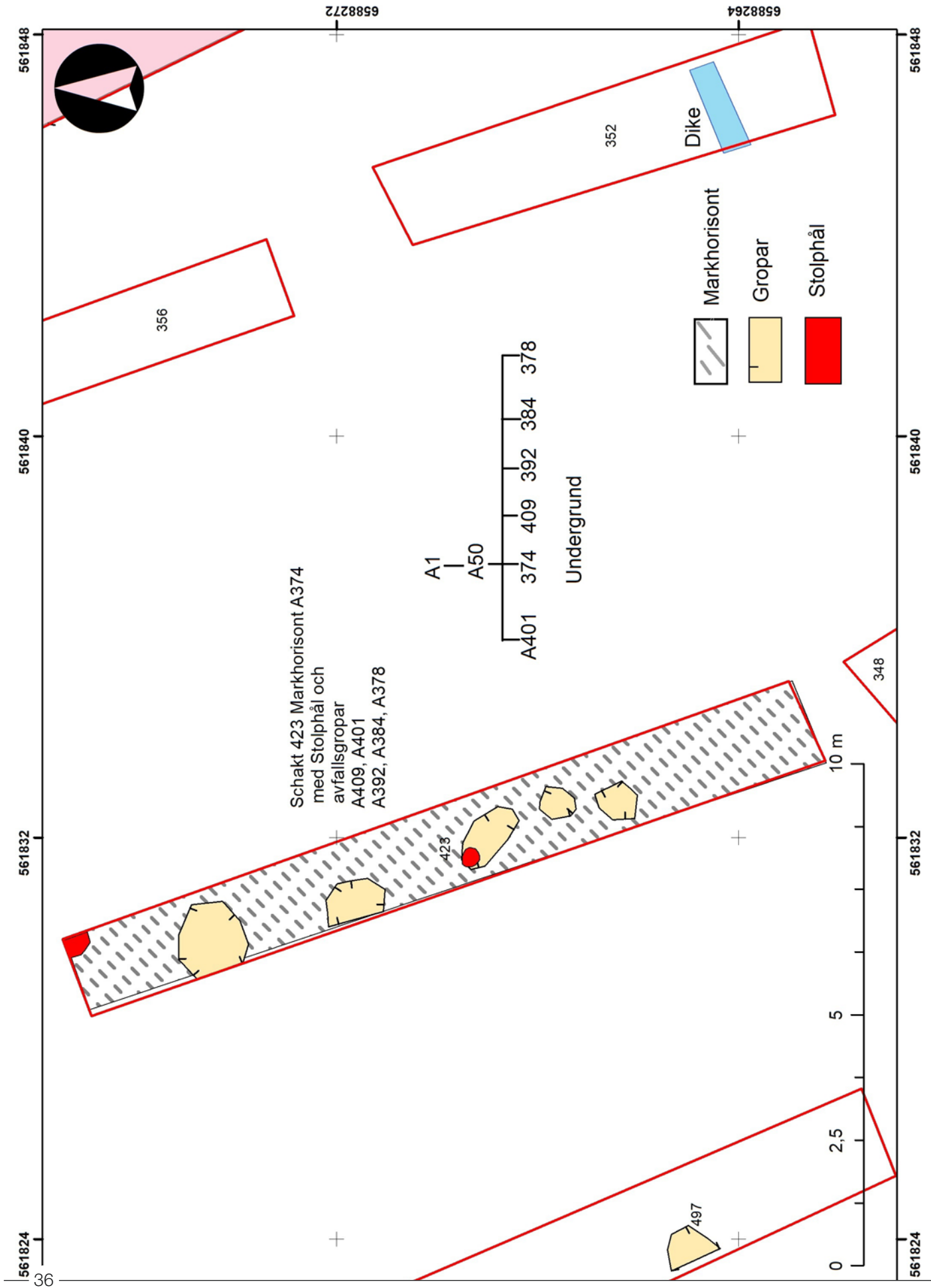
Schakt 352 grävdes i nord-sydlig riktning längs med den västra tennisbanan. Återigen fanns under rödfyr och kolstybb (A1) det grå utjämningslagret för tennisbanan (A50). Här var lagret 0,55 meter tjockt. Det sterila åsmaterialet fanns på 0,8 meters djup. I schaktet noterades ett åkerdike och ett betongfundament (se figur 15).

Schakt 356 grävdes i nord-sydlig riktning i de centrala delarna av tennisbanorna. Under rödfyr och kolstybb låg sterilt åsgrus på 0,3 meter. I den norra änden av schaktet syntes plogspår. I schaktet påträffades en grop med flintgods (1800–1900-tal) (se figur 15).

Schakt 423 grävdes i nord-sydlig riktning och även här var ytan uppfylld med rödfyr, kolstybb (A1) och ett 0,2 meter tjockt grått utjämningslager (A50). Sterilt grus fanns på 0,5 meters djup. Under utjämningslagret fanns en äldre markhorisont bestående av brun sandig, delvis grusig silt (A374) 0,05–0,07 meter tjockt. I lagret påträffades fynd av rödgods (F8), stengods av typen Westerwald (F11) och två kritpipsfragment (F2). I schaktet dokumenterades och undersöktes fem gropar (A378, A384, A392, A401, A409). Samtliga var fyllda med ett liknande material gråbrun siltig sand. De varierade i storlek från 0,7–1,4 meter. De undersökta groparna hade skålformade profiler, enstaka kolfnyk, tegelfragment med fynd av djurben och grönt planglas. Groparnas ursprungliga funktion är oklar men fynden från groparna tyder på att de åtminstone sekundärt använts som avfallsgropar. I schaktet fanns också två stolphål och en grop som utifrån fynden av flintgods bedömdes vara från 1800–1900-tal. I schaktets södra del syntes plogspår mot schaktbotten, vilket visar att man plöjt i området, troligen under 1800–1900-tal.

Figur 32. Groparna i schakt 423. Foto från söder.

Figur 33. Plan och matris över anläggningarna i schakt 423. Skala 1:100.

I den västra delen av undersökningsområdet grävdes fem schakt (se figur 34).

Schakt 434 grävdes norr om den plats där hotell Borgvik tidigare stått. Schaktet grävdes för att få en uppfattning om hur mycket påfört material det fanns i denna del av förundersökningsområdet. Här fanns inga bevarade anläggningar eller kulturlager. Påförda grusmassor låg ner till 2 meters djup, där plaströr låg nedgrävda.

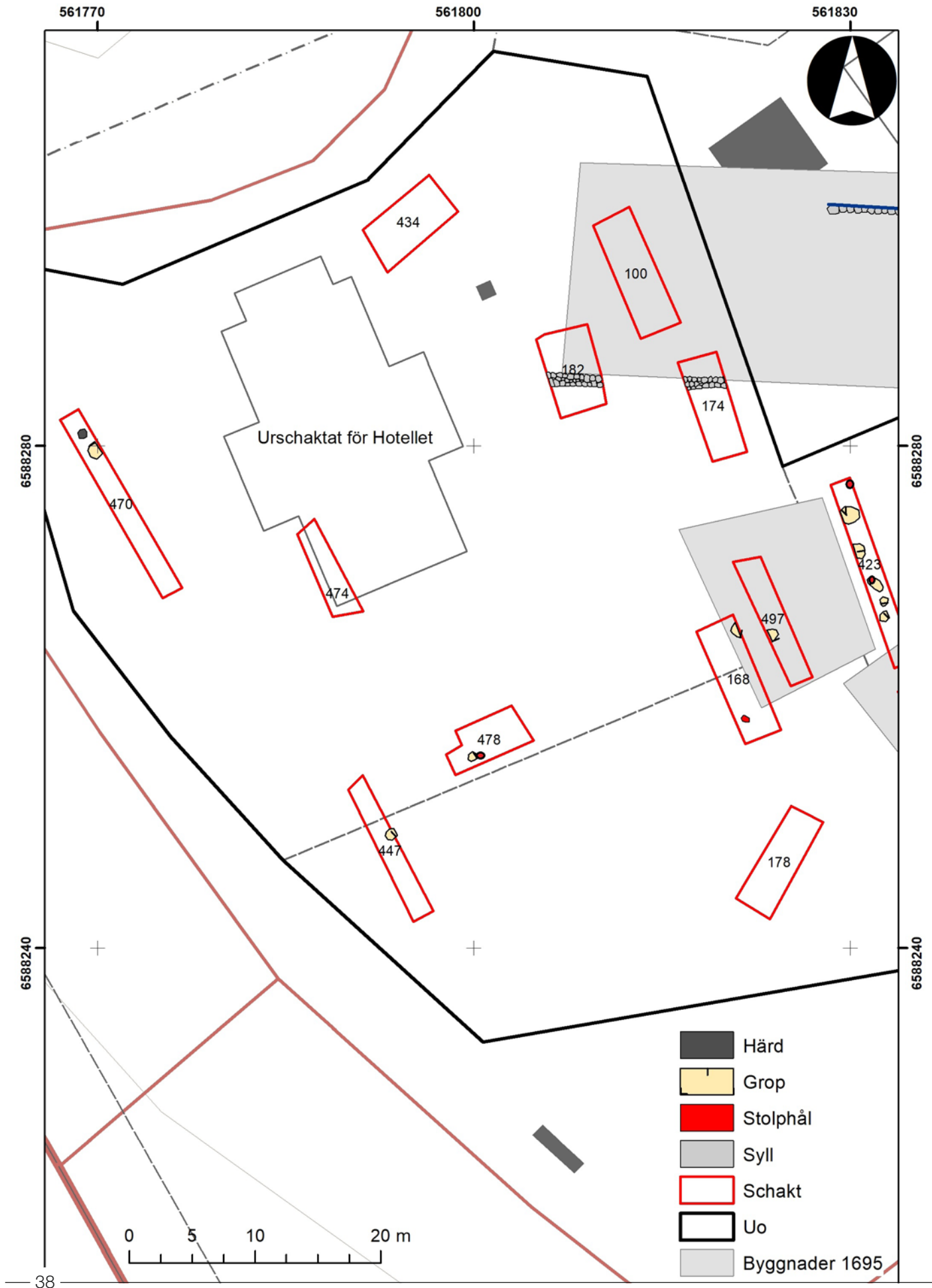
Schakt 470 grävdes i nord-sydlig riktning längs den västra ytterkanten av förundersökningsområdet. Under torven låg ett 0,15 meter tjockt lager gårdsgrus. Under gruset fanns ett 0,2 meter tjockt lager gråbrun sand. I sanden noterades 1900-talsporslin och flintgods. Orört rullgrus framkom på 0,35 meters djup. En grop och en hård påträffades i schaktet som undersöktes i sin helhet. Hården (A455) mätte 0,8 meter, var skålformad i profil och hade ett djup av 0,03 meter. Hården innehöll rikligt med kol och kraftigt eldpåverkade stenar. I hårdens hittades en sekundärbränd skärva rödgods (F9). Gropen A438 mätte 1,2×0,8 meter och var fylld med grå sandig silt med fynd av tegel och djurben,

Ytterligare ett **schakt 447** grävdes längs den västra kanten på förundersökningsområdet. Schaktet uppvisade samma stratigrafi som föregående schakt. I schaktet påträffades grop A464 som undersöktes i sin helhet. Gropen var fylld med rullstensgrus och stenar och tolkas vara sentida tillkommen.

Schakt 474 grävdes i den södra änden av platsen där hotellet stått. Detta gjordes för att få en uppfattning om hur långt hotellets källargrund sträckte sig. Här låg rasmassor från rivningen av hotellet till ett djup av 0,5 meter ner till sterilt grus. Här fanns inte någon källardel.

Schakt 478 grävdes i öst-västlig riktning. Under två nivåer av gårdsgrus framkom en grop och ett litet stolphål. Anläggningarna dokumenterades och undersöktes i sin helhet. Gropen (A484) mätte 0,9×0,7 meter och hade ett djup av 0,2 meter. I gropen noterades grönt planglas. Stolphålet mätte 0,3 meter i diameter och hade ett bevarat djup av 0,15 meter. Stolphålet var fyllt med ovanliggande grusig silt.

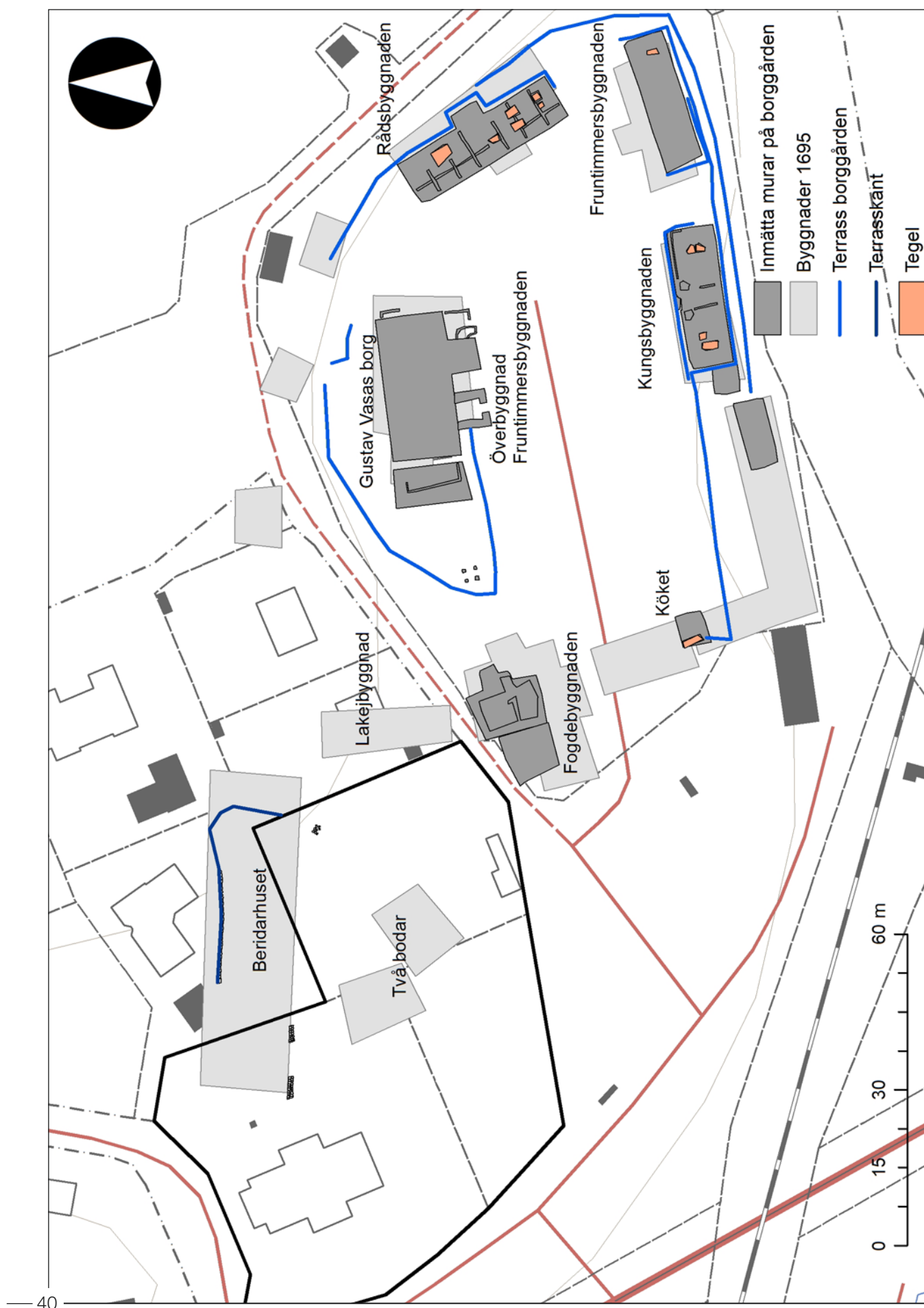
Schakt 497 grävdes i den centrala delen av förundersökningsområdet. Under torv och gråbrun grusig silt framkom en grop (A501) som mätte 1,1×0,7 meter, med ett djup av 0,2 meter. Fyllningen bestod av humös brun sandig silt med inslag av tegel. Delar av en vinbutelj noterades i gropen.

Figur 34. Plan över anläggningar och upptagna schakt i den västra delen av förundersökningsområdet. Skala 1:400.

Inmätningar vid borggården

I uppdraget ingick även att mäta in de synliga husgrunderna och terrasserna på borggården, och Kungsudden, L2003:1570 (RAÅ-nr Kungs-Barkarö 1:1), där 38 lämningar mättes in och dokumenterades. Dessa bestod av terrasseringar, murar, innerväggar, spisrösen, fundament.

Figur 35. Plan över inmätta husgrunder vid borggården. Skala 1:1 000.

Figur 36. Påbyggnad överdelen av fruntimmersbyggnaden med den äldre grunden. I bild syns ingången till det tegelslagna källarvalvet. Foto från öster.

Figur 37. Interiör från källarvalvet. Foto från öster.

Figur 38. Rådsbyggnaden med fundament och innerväggar. Foto från nordväst.

Figur 39. Husterrass för rådsbyggnaden. Foto från sydöst.

Fynd

Fynden som påträffades vid undersökningen kom från gropar och lager. En större mängd djurben, framförallt slaktavfall från nöt, påträffades i groparna. Även vissa ben från de mer köttrika delarna påträffades från får och/eller get om än i mindre omfattning. På vissa ben noterades slaktmärken. Benen tillvaratogs inte.

De tillvaratagna fynden består av kritpipor och keramik. Keramiken består till största del av skärvor i rödbrännande gods. Rödgodset är den helt dominerande keramiken i hushållen under 1600- och 1700-talet och finns då som kokgrytor, förvaringskrukor, fat och skålar av olika form. Den keramik som påträffades vid kungsgården bestod av fragmenterade och delvis eroderade delar från förvarings- och bordskärl, vitlersdekorerade med gul, grön och brun blyglasyr. Keramiken har dekor av hemring och koncentriska cirklar. Tidsmässigt kan skärvorna dateras till 1600-talets andra hälft.

Figur 40. Foto av keramiken. Fynden kommer från markhorisonter och brukningslager.

Tre kritpipsskaft påträffades vid schaktningen (F1–F3). Endast ett av skaften (F3) var dekorerat med drillband och ögondekor. Tidsmässigt placeras fyndet kring 1600-talets andra hälft.

Kring beridarhusets syll påträffades en hel del utrasat material i form av murbruk, tegel, spik och fönsterglas. Då materialet kan ge information om byggnadens utformning dokumenterades materialet i fält, men tillvaratogs inte. Murbruket tyder på att byggnaden varit vitputsad. På en del av grundmuren (A122) fanns också rester av tegel (A126) som kan vara spår av en tegelinfattad ingång. Fönsterglasets indikerar att det funnits fönsterglas på byggnaden.

Figur 41. Foto av det dekorerade kritpipsskaftet F3.

Sammanfattande diskussion och tolkning

Resultatet av förundersökningen har visat på att den södra delen av beridarhuset ligger inom exploateringsområdet på en uppbyggd terrassering i öster. De rektifierade kartorna har visat sig stämma bra överens med byggnadens verkliga placering. Inmätningen av husgrunder och terrasser vid borggården stämmer också mycket bra in med de rektifierade kartorna. Med hjälp av historiska kartor, historiska källor tillsammans med resultaten från den tidigare undersökningen av beridarhuset, har lämningarna kunnat sättas in i en sammanhängande kontext både tidsmässigt och rumsligt. Vi har kunnat konstatera att den påträffade grundmuren är den södra väggen av beridarhuset. Fynd från intilliggande lager har daterats till 1600-talets mitt. Terrassens uppbyggnad i öster har också kunnat klarläggas. Påträffade konstruktioner som avfallsgropar, förvaringsgropar och fynd visar på en stall- och bakgårdsmiljö som utifrån fynd kan dateras till 1600-talet.

Odlingslager och plogfårar med fynd talar för att området uppodlats under 1800–1900-talet.

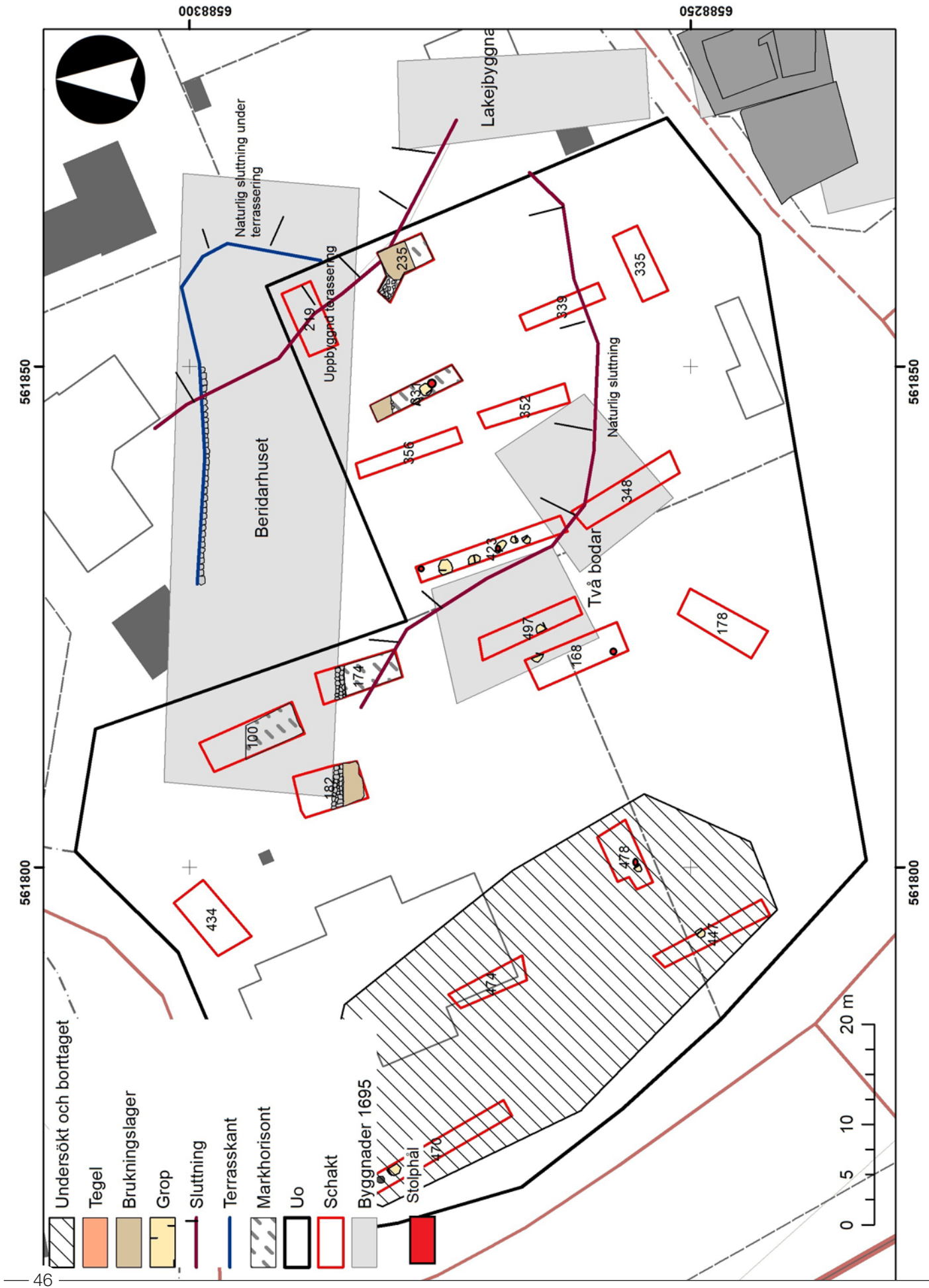
Topografin i området har förändrats mycket över tid, framförallt i samband med anläggandet av hotellbyggnaden, dess trädgård och de intilliggande tennisbanorna.

Schaktningen har visat att det i den nordöstra delen av förundersökningsområdet påförts stora mängder med utfyllnadsmaterial för att jämna ut slänter och svackor. Den naturliga topografin består av åsmaterial som sluttar kraftigt mot öster. Centralt i undersökningsområdet sluttar marken även åt norr. I denna svacka ligger beridarhuset. I historiska dokument beskrivs stallstaten ligga på en lägre plan än borggården vilket stämmer bra med de iakttagelser vi gjort vid schaktningen.

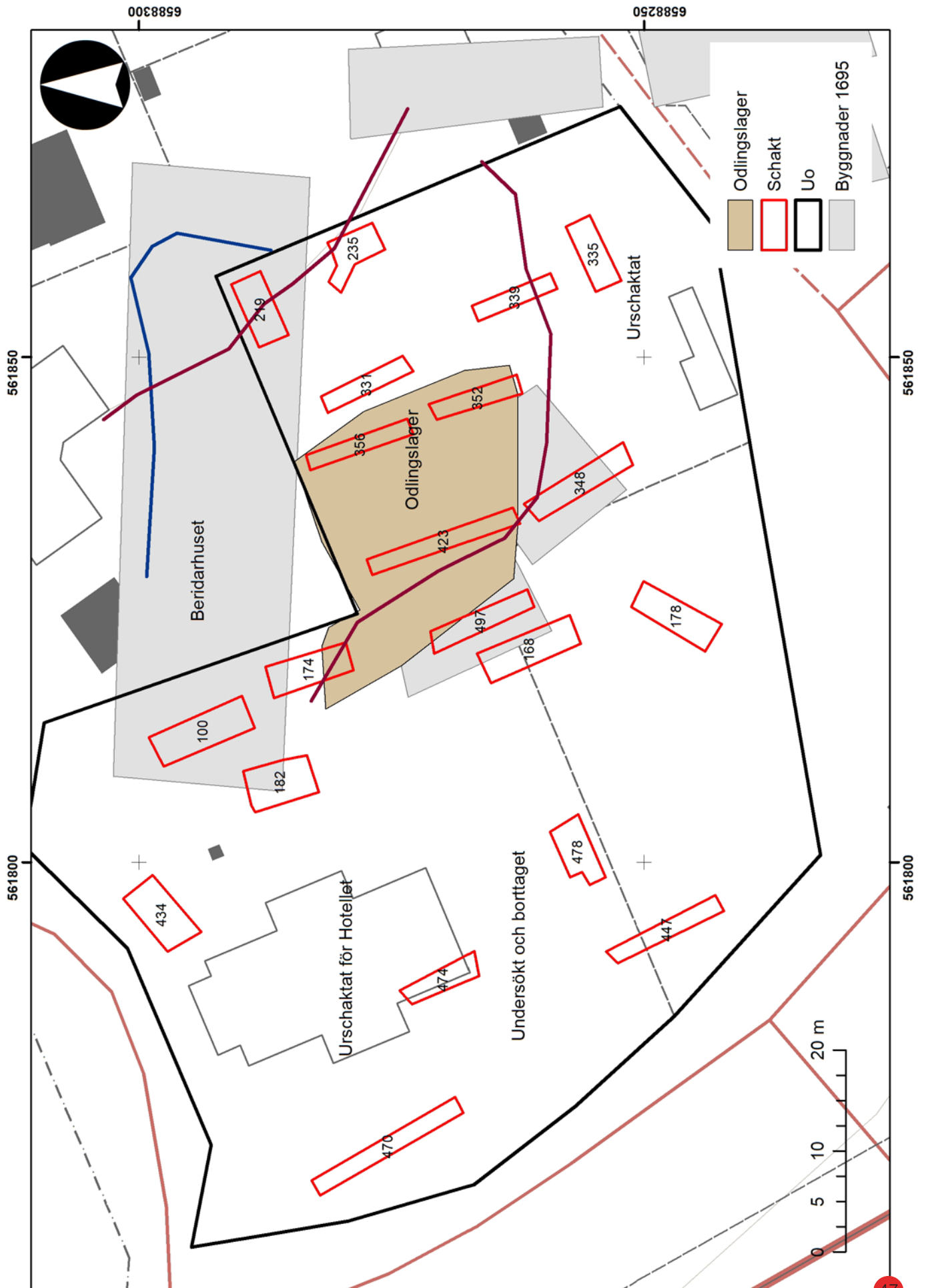
Även fundamentet och stensyllen med trä ligger under tjocka påförda massor. Dessa konstruktioner kan vara delar av de två bodar som beskrivs på 1690-talskartan över området. Utifrån den rektifierade kartan skulle bodarna ligga längre västerut, men riktningen på byggnaderna är den samma som för de påträffade konstruktionerna. Fundamentet A250 bör ha ingått i någon form av byggnad, kanske ett bryggghus eller kokhus. Den enkla syllen A239 kan vara grunden till en bod eller mindre ekonomibyggnad.

Det tillvaratagna fyndmaterialet består av ett tjugotal keramikskärvor av rödgods, en skärva tyskt stengods och en oidentifierad botten bit av vitt lergods. Keramiken ger en samstämmig datering till 1600-talets mitt. Även ett dekorerat kritpipsskaft hamnar inom samma datering.

En större mängd ben framförallt slaktavfall från nöt påträffades i gropar. Även vissa ben från de mer köttrika delarna påträffades, om än i mindre omfattning. Den stora mängden avfall av djurben talar för att groparna

Figur 42. Plan över 1600-talslämningar. Skala 1:500.

Figur 43. Plan över odlingslager 1800–1900-tal. Skala 1:500.

åtminstone sekundärt använts till avfallshantering. Det stora antalet gropar (8 styck) inom en begränsad yta tillsammans med de mindre uthusen är sannolikt spår av en bakgårdsmiljö.

Fynden kring grundmuren till beridarhuset antyder en byggnad av hög standard. På Gyllenhielms målning av kungsgården från år 1688 syns byggnaden avtecknad som en stor ljus byggnad med många fönster. I en del av muren fanns uppmurat tegel som kan vara rester av en tegelfattad dörr. Längs grundmuren fanns också en större mängd murbruk vilket antyder att väggarna varit vitputsade. Fynden av fönsterglas kring muren indikerar att fönstren var glasinfattade.

Bedömning av vetenskaplig potential

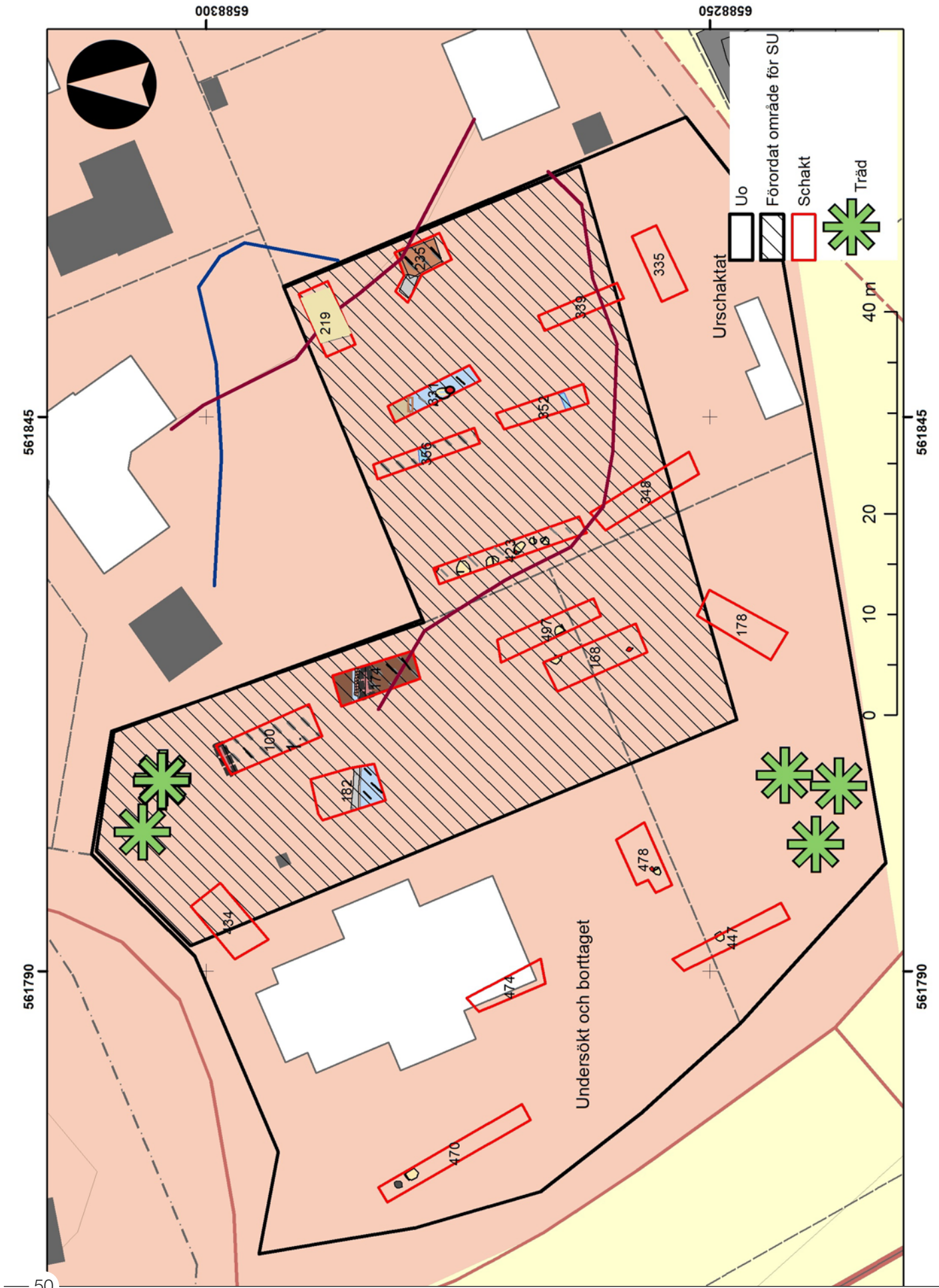
Arkeologgruppen AB bedömer att de påträffade lämningarna har en potential att besvara frågor kring en kunglig stallgårdsmiljö och klargöra frågor kring beridarhusets byggnadsstandard och byggteknik, inre och yttre utformning. Bakgårdsmiljön med avfallsgropar och konstruktioner bör också kunna besvara frågor kring kosthållning på platsen.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Förundersökningarna följde den upprättade undersökningsplanen där syftet var att dokumentera fornlämningen och därigenom tillvarata kunskap som förväntas bidra till områdets historia och nytta för framtida samhällsplanering. Undersökningen skulle dessutom klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen. Förundersökningen skulle klargöra följande:

- *fornlämningens utbredning och omfattning planområdet*
- *fornlämningens karaktär, sammansättning och komplexitet*
- *förekomst av anläggningar – utbredning, bedömning av typer och antal*
- *förekomst av kulturlager – utbredning, tjocklek och innehåll*
- *bedömning av fyndförekomst – mängd, bevarandegrad och karaktär*
- *preliminär datering*
- *preliminär tolkning av fornlämningen*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad*
- *bedömning av fornlämningens kunskapsvärde*

Förundersökningen har, i enlighet med beslutet, genomförts med hög ambitionsnivå. Arkeologgruppen AB anser att syftet med undersökningen är uppfyllt. Inga avvikelser från undersökningsplanen gjordes, det vill säga att de frågor som ställdes inför förundersökningen har i stort besvarats. Utbredningen av fornlämningen har fastställts, likafullt deras karaktär och ålder. Anläggningsförekomsten har fastställts och ytans bevarandegrad är också klarlagd. Tidsplan och budget följdes och ytan återställdes till brukbar yta efter förundersökningens slut.

Figur 44. Plan över förordat område för slutundersökning. Skala 1:500.

Referenser

Tryckta källor

- Burell, S. 1978. *Kungsör eller Ulvesund? Några frågor kring kungsgårdens grundande*. Västmanlands Fornminnesförenings tidskrift. LVI 1978.
- Elgh, S. 2000. PM Utredning av Kungsörs kungsgård. Länsstyrelsen Västmanland, Kulturmiljöenheten.
- Jonsson, K. 2002. *Stallgården vid Kungsörs kungsgård*. Borgvik 1:1, Kungs-Barkarö socken, Västmanland. Arkeologisk förundersökning steg 1. Västmanlands länsmuseum, Kulturmiljöavdelningen rapport 2002: A24.
- Mårud, T. 2015. *Kung Karls kyrka. Omläggning av terrassmur*. Antikvarisk rapport. Kungsör 5:156, Kung Karls socken, Kungsörs kommun, Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2015:24.
- Rosell, I. 1992. *Kung Karls Kyrka i Kungsör*. Sveriges kyrkor Södermanland (SVK vol. 14).
- Rönngrén, J. 2013. *Handikappsväg i Kungsörs kungsgård*. Västmanland, Kungsörs kommun, Kungs-Barkarö socken 1:1 & 1:2, Norra Kungsladugården 1:21. Antikvarisk kontroll. Arkeologgruppen rapport 2013:21.

Muntliga uppgifter

Knut Barr 2019-05-21

Kartor och arkivmaterial

RIKETS ALMÄNNA KARTVERKS ARKIV

Häradsekonomiska kartan 1905–11 Kungsör J112-73-15.

Webbmaterial

www.eniro.se Eniro historiska flygfoton.

<https://www.hembygd.se/kungsors-hembygdsforening>

www.fornreg.se

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Alla mått anges i meter.

Schakt nr	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning
100	10	4	1,2	Matjord 0,3 m gråbrun siltig sand m flintgods 0,2 rullgrus o sten 0,3 Raseringslager m murbruk o tegel 0,25 Markhorisont 0,10 Undergrund åsmaterial
168	10	3	0,35	Matjord 0,25 Undergrund åsmaterial
174	10	4	1,5	Matjord 0,5-0,6 m Mörkbrun humös sandig silt 0,3 m Rasmassor 0,3 m Markhorosint 0,0,5-0,10 m Undergrund åsmaterial sluttar mot norr
178	10	4	0,35	Matjord 0,3m Undergrund sluttar mot öster. Undergrund åsmaterial sten och grus.
182	6	6	3	Matjord och påförda massor av grus och sten 2,8 meter. Grundmur på 2,8 meters djup stenlagd yta på 3 meters djup Undergrund åsmaterial
219	10	4	1,3	Rödfyr kolstybb 0,25m sandig silt 0,20m Påfört rullgrus 0,4m sotig mörkbrun sandig silt 0,15m påfört Rullgrus 0,30m torv 0,05m Sterilt åsmaterial på 1,3 meters djup i den östra delen Sluttar mot öster
235	7	7	1,2	Rödfyr och kolstybb 0,20m Sandig grå silt 0,30m Mörkbrun grå sandig silt rasmassor 0,20m fundament på 0,7 meters djup Markhorisont 0,10m Undergrund åsmaterial
331	10	1,5	1,1	Rödfyr och kolstybb 0,15m grå sandig silt 0,30m Ljusbrun sandig silt 0,25 Stensyll 0,6 meter under marknivå Markhorisont 0,10
335	9	4	0,25	Rödfyr och kolstybb 0,20m Undergrund åsmaterial

Schakt nr	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning
339	10	1,5	0,5	Rödfyr och kolstybb 0,20m Grå sandig silt 0,30m finns i den norra delen av schaktet. Sluttar mot norr. Undergrund åsmaterial, sandig silt
348	11	1,5	0,3	Rödfyr och kolstybb 0,20m Grå lera 0,05m Undergrund åsmaterial sandig silt. Djupschakt i mitten
352	8	1,5	0,8	Rödfyr och kolstybb 0,25m Grå sandig silt 0,55 m Undergrund åsgrus och sand
356	11	1,5	0,5	Rödfyr och kolstybb 0,20 Siltig ljusbrun lera med fynd av flintgods Undergrund åsgrus och sand
423	18	1,5	0,3	Rödfyr och kolstybb 0,20 Utjämningslager A50 Odlingslager A60 Markhorisont A374
434	6	1,5	2,2	Djupschakt med påförda massor och plaströr på 2 meters djup.
447	14	1,5	0,4	Grus och torv 0,15m Gråbrun sand 0,2 Undergrund åsmaterial grus och sten.
470	18	1,5	0,4	Grus o torv 0,15 Gråbrun sandig silt 0,20 med fynd av flintgods och porslin
474	10	1,5	0,5	Rasmassor 0,50m Undergrund åsmaterial grus och sand
478	7	3	0,4	Grus 0,10m Grus med tegel 0,20m Undergrund åsmaterial grus
497	11	1,5	0,45	Torv 0,15m gråbrun grusig silt 0,3m Undergrund åsmaterial sand och fint grus.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Schakt	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
A1	Utfyllnad tennisbana	Modernt utfyllnadslager		0,2	Rödfyr och kolstybb
A50	Utfyllnad tennisbana	Utfyllnadslager underlag till tennisbana		0,3-0,5	Grå sandig silt, blandat med åsgrus
A60	Östra/centrala delen av FU	Odlingslager	I centrala delarna under tennisbanorna	0,15-0,20	1800-1900-tals fynd
104	100	Raseringslager		0,2	Raseringslager med tegel och murbruk
108	174	Staket			Slanor och störrar.
110		Odlingslager		0,3	
114	100	Markhorisont i schakt 100		0,05	Markhorisont under rasmassor i schakt 100.
118	174	Nedgrävning för A122			Nedgrävningsdike för Syll A122
122	174	Grundmur	1,2 meter bred		Södra väggen till Beridarhuset
126	174	Tegel på grundmur			Tegel på grundmur kan vara rester av en tegelinfattad dörr eller fönster.
136	174	Mindre stenar på grundmur			Mindre stenar på grundmur med rester av murbruk. Spår av vägg.
146	174	Raseringslager		0,2	Utrasat tegel, murbruk och planglas.
150	174	Markhorisont		0,07	Gårdslager, som ligger upp mot Beridarhuset sluttar mot norr och stenuren.
154	168	Stolphål	0,6	0,2	Större stolphål, rikligt med tegel i fyllning.
162	168	Grop	1,2	0,5	Avfallsgrop med slaktavfall från ko, får/get.
194	182	grundmur samma som 122	1,2	.	Fortsättning på A122 grundmur Beridarmuren Södra väggen
200	182	Väggrest på A194			Murbruk och småsten väggrest på A194
214	182	Gårdsyta		0,15	Rullstenslager med murbruk fynd av fönsterglas. Gårdsplan söder om grundmur.
223	219	Utfyllnadslager till tennisbana samma som A50			Utfyllnadslager, gråbrun sandig silt med fynd av grytfot. Modernt porslin
227	219	Samma som Kristinas svarta lager? Brukslager		0,15	Raseringslager under A223
231	219	Utfyllnad till terrass.		0,3-0,10	Utfyllnadslager som fyller ut naturlig slänt i öster. Del av uppbyggd terrass.Tjockare i slänten mot öster.
239	331	Syllstenar	0,7x0,6		Syllstenar under timmerknut.

Anr	Schakt	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
246	235	Avsatt lager, brukningslager			Avsatt lager kring fundament med fynd av rödgods. F5
250	235	Fundament	2x1,5		Fundament av sten och tegel. Kan var adeln av ugnskonstruktion. Då det fanns tegel med glasad sida.
252	235	Raseringslager	2x1,5 meter	0,1	Rasmassor i form av tegel, sten och grus.
256	235	Markhorisont		0,07	Markhorisont intill fundament. A246 ligger på.
266	331	Trä	0,7		Reste av en timmerknut. Hörnet på en byggnad. Kan vara en av de mindre byggnader som finns markerade på 1690 -års karta.
309	331	Avfallsgrop	1,2 x0,3	0,3	Avfallsgrop med djurben.
314	331	Stolphål	0,3	0,2	Mörkgrå grusig silt med djurben och tegelfnyk. Skär grop A321
321	331	Avfallsgrop	1,2x1,10	0,15	skuren av stolphål A314 fylld med lera. Fynd av djurben, rödgods och fajans.
343	331	Golvlagert intill syll 266			Golvlagert norr om syll A266 keramik och trärester hittades på en kompakt yta av gråbrun sandig silt.
360	352	Dräneringsdike	0,6		Dike fyllt med rullstenar och rullstenar.
364	352	Dike	0,7		Dike fyllt med grus.
367	331	Markhorisont			Markhorisont i schakt 331
374	423	Markhorisont		0,07-0,010	Äldre gårdslager/ markhorisont mörkbrun sandig silt.
378	423	Avfallsgrop	0,7	0,2	Grop med tegelfnyk,
384	423	Avfallsgrop	0,7		Fyllningen liknar 378
392	423	Avfallsgrop	1,4 x 0,8		Grop Liknar 2A378, 2A384 fynd av grönt planglas
401	423	Avfallsgrop	0,8x0,6		Liknar 392, 384, 378
409	423	Avfallsgrop	1,2x0,8		Grå brun siltig sand fynd av rödgods och djurbenLiknar 401, 392, 384, 378. Fynd av rödgods
417	423	Stolphål	0,25	0,1	Grå sandig sil med tegelfnyk
427	423	Stolphål	0,35		Rester av stolpe
438	470	Avfallsgrop	1,2x0,8	0,25	Grå sandig silt med tegel och djurben
455	470	Härd med rödgods	0,8	0,03	Rikligt med skörbränd sten. Fynd av 1 skärva rödgods. F9
464	447	Sentida grop			Sentida grop fylld med rullstensgrus och rullstenar.

Anr	Schakt	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
484	478	Grop	1,2x0,9	0,26	Grönt fönsterglas och tegelfragment noterades i gropan.
491	478	Stolphål	0,45	0,15	
501	497	Grop	1,10x0,7	0,2	Fynd av buteljglas.
Inmätta husgrunder på borggården					
1000		Gustav Vasas borg			Gustav Vasas borg och den äldre husterrassen
1012		Terrass			Terrass väster om Gustav Vasas borg
1016		Äldre mur			Äldre mur öster om byggnaden. Samma riktning som 1132.
1024		Äldre mur			Äldre mur söder om byggnad
1034		Trapp till äldre delen av borgen			Trapp till äldre källardel Fatabur som hört till borgen. källaren är väld med tegelvalv och naturstensgrund. Gustav Vasas borg.
1057		Stenmur U-formad			U formad stenmur söder om byggnaden.
1089		Fundament till klockstapel			
1120		Terrass			
1132		Stenmur äldre			Samma riktning som 1016. Äldre byggnad
1151		Del av norra terrassmuren			
1155		Terrasskant i öster			
1167		Rådsbyggnaden			Grundmuren till Rådsbyggnaden
1188		Innervägg Rådsbyggnaden			Innervägg
1201		Spisfundament			Fundament till spis eller kakelugn
1205		Spisfundament			Spisröse/fundament till spis eller kakelugn
1209		Innervägg			Innervägg i Rådsbyggnaden
1221		Innervägg			Innervägg i Rådsbyggnaden
1227		Fundament/spisröse			Spisröse/fundament till spis eller kakelugn
1231		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament till spis eller kakelugn
1235		Innervägg			Innervägg Rådshuset.
1243		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament i Rådshuset
1247		Innervägg			Innervägg i Rådshuset
1266		Innervägg			Innervägg i Rådshuset

Anr	Schakt	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1279		Innervägg			Innervägg i Rådshuset
1288		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament i Rådshuset
1295		Innervägg			Innervägg i Rådsbyggnaden
1304		Terrasskant sydöst			Övre terrasskanten i sydöst
1317		Södra terrasskanten			
1336		Fruntimmersbyggnaden			Grunden till Fruntimmersbyggnaden.
1355		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament i Fruntimmersbyggnaden
1366		Terrass			Terrass norr om Kungsbyggnaden.
1375		Kungsbyggnaden			Grunden till Kungsbyggnaden.
1395		Innervägg			Innervägg Kungsbyggnaden.
1406		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament Kungsbyggnaden.
1413		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament Kungsbyggnaden.
1419		Fundament			Fundament del av farstu Kungsbyggnaden.
1426		Fundament			Fundament del av farstu i Kungsbyggnaden.
1432		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament i Kungsbyggnaden
1437		Spisröse/fundament			Spisröse/fundament i Kungsbyggnaden.
1445		Innervägg			Innervägg i Kungsbyggnaden.
1451		Innervägg			Innervägg i Kungsbyggnaden
1459		Ingång			Farstubro i form av en sten till Kungsbyggnaden.
1468		Utbyggnad Kungsbyggnaden			Utbyggnad av Kungsbyggnaden i väster.
1475		Köksbyggnad			Del av köksbyggnad, kraftigt överväxt i väster så svårt att mäta in.
1485		Norra delen av köket			Norra delen av köksbyggnaden.
1493		spisröse			Spisröse i köksbyggnad.
1499		Fogdebyggnaden			Husgrund till Fogdebyggnad.
1534		Västra delen av Fogdebyggnad			Västra delen av Fogdebyggnaden, avtecknad som en kulle.

Bilaga 2. Fyndtabell

Fnr	Anl	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm.
1	150	Kritpipa	Kritpipa	Vitlera	2	4	1650-	2 fragment, ett dekorerat skaft med ögondekor och drillband
2	374	Kritpipa	Kritpipa	Vitlera	2	8		2 odekorerade skaftfragment
3	150	Planglas	Fönsterglas	Glas	4	15		
4	227	Kärl	Fat	Rödgods	4	37	1650-	Fyra delar av fat, grön och gulglaset med koncentriska cirklar och punkter.
5	246	Kärl	Fat	Rödgods	2	84	1650-	Botten av större fat, brunglaserat på insida, del av mindre fat hårt spjälkat med rest av gul glasyr
6	321	Kärl	Fat	Rödgods	2	133		Brunglaserat fat, och kritpipsdekor
7	343	Kärl	Fat	Rödgods	3	86	-1650	Grun och gulglaserade fat, en skärva har upphängningshål
8	374	Kärl	Fat och skålar	Rödgods	46	6	-1650	Brun och grönglaerde
9	454	Kärl	Skål	Rödgods	43	1	-1650	Sekundärbränd
10	lösfynd	Kärl	Bägare	Vitlera	30	1		Vitlera, tysk import?
11	374	Kärl	Bägare	Stengods	1	5	-1650	Tysk import, Westerwald
12	321	Kärl	fat	Fajans	1	1		Ljusblå lasyr

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:48

